

Roma Pauloŋe Roma yenŋât ekap kulemgum katyinŋgiop.

O bukulipne,

1-5 Yen Roma kapi ambolipŋe Anitâŋe Yesu Kiristohât pat kuyinŋgim yâkât komolân torokatyehop. Nâ Paulo, nâŋe pepa yu kulemgum katyinŋgian.

Yesu Kiristo, Anitâhât nanŋe, Dawitihât senâmbâ gâtŋe

Bukulipne, Anitâŋe Yesu Kiristo hâŋgângumu giop yâkât hoŋ bawa manmâ gaman. Lohimbi hâñjan kulemjan manmâ arainje Kiristohât topŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu biwiyeŋe yâkâlen katnetgât Anitâŋe menekmâ aposolo âi sâm nihimu den pat âlepŋe ekyongom manman. Den pat yakât topŋeâmâ emet inâñjan Anitâŋe poropetelipŋe ekyongomu Miti pepaen kulemguwi ya yuwu tap. Anitâhât nanŋe, Kudânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe Yura nengât tâmbânenŋe, lok pato âlâ, kutŋe Dawiti sâm, yâkât senâmbâ gâtŋe. Yawu gârâmâ Anitâŋe kulem âlâ kândâkdâ miop yamâ Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahalop. Yâkât nâŋgâmunŋe Anitâhât nanŋe tâŋ tâŋâk otmap. Otmu Anitâŋe ikgahâk tep âlep nâŋgânihim nanŋe hâŋgângumu ge nâhâlen tetem aposolo âi sâm nihiop. Âi sâm nihimu yanŋak benŋe pâku lohimbiŋe biwiyeŋe yâkâlen katmâ denŋe lâuŋetgât ya yenŋâlen ari den pat âlepŋe ekyongom manman. **6-7** Yen Roma kapi ambolipŋaŋe Yesu Kiristohât tem lâuwaŋgim

manjetgât Anitâje wawaeyekmâ yâkât komolân torokatyehop. Yakât otmâ Awoñnenje Anitâ otmu Kutdânenje Yesu Kiristo yâknej enjatyetnejâk otmâ nângâyîngim tihityeje otmutâ biwi nângân nângânyenje hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâekgât nângâyîngim ultgum gaman.

Pauloje Roma kapi ariwom nângâm biwiñanje mem manop.

8 Topnej katmâ yuwu sâmune nângâjet. Emelâk yeje Yesu Kiristohât den pat âlepnej nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyeje katmâ tem lâuwañgim gai yakât den pat yu lohimbi hânjan kulemñjan manmâ araije nângâjetâ âiloñgo otmap. Yakât otmâ Yesu Kiristohât wâtnjan kinmâ yenjât nângâm Anitâ Awoñne mepaem mansan.

9 Yawu otmâ manmâ Anitâje âi sâm nihiop ya biwinanje tiñâk kepeim pâku lohimbiye yâkâlen biwiyeñanje kepeim manjetgât ya yenjâlen ari nannahât den pat âlepnej ya ekyongomune nângâm biwiyeñjan katjetâ bulâje yâk yenjâlen tetem gap. **10-12** Otmu dop yawuâk Roma kapi ambolipñanje Yesu Kiristohâlen biwiyeñanje tiñâk kepeim manjetâ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heaknej mâmâje otyinjîkgât nañgan. Yawu nângâm haonjmâ ârândâj “girawu otmâ takam yekbe” sâm Anitâ ultguman. Yawu gârâmâ Anitâje nângânihimu yenjâlen takawom yanâmâ biwinenñanje kepeiakmâ konohâk otmu yan tânahom yâkâlen biwi nângân nângânnenñanje tiñâk kepeimunje kârihem tatbuap. Yawu nângâm Anitâ ultgum manmâ gan ya yâknej nañgap.

13 Yawu otmâ pâku lohimbi kapi wosapâ me wosapâ mansai yâk yengâlen ari den kâsikum yîngimune biwiyeñe Kiristohâlen katbi. Yakât dopñeâk yengât bukulipyenê nombotne Anitâhât topne ki nângâmaiñe Kiristohâlen biwiyeñe katjetgât yengâlen taka yâkât den pat âlepne ekyongowom. Yakât biwinañe hikuman yamâ mâtâpgât hâum pâpguman. **14-15** Lohimbi kerek ya yengâlen ari den pat âlepne ekyongomune nângâjetgât Anitâñe âi sâm nihiop. Yakât nângâm lohimbi nombotne pepa emetjan yâhâm nângân nângânyenê orop mansai otmu nombotne pepa emetjan ki yâhâwi, otmu Girik lohimbi kapi tete manmâ nep âlâlâ tuhumai, otmu pâku lohimbi kâlepñehen me bârâ betñehen manmai, ya hârokñe Yesuhât topne nângâjetgât nângâyîngim mansan. Yakât otmâ Roma yengâlen taka den pat âlepne ekyongowe sâm biwine heweweñ otmu mansan.

16-17 Bukulipne, Yesuhât den pat âlepñahât topne yuwu sâmune nângâjet. Lohimbi âlâ me âlâ, nen Yura lohimbi aingoânâk den pat âlepne nângâm Kiristohâlen torokatbin, me yen pâku lohimbi den ekyongomunne yawuâk yâkâlen torokatbi, nen hârokñe yâkâlen biwinenñanje kepeim mannom yamâ Anitâñe tosanenñe pilâningim manman kârikñahât pat kuningiop yakât bulâñe menom. Anitâ Wâtgât Amboñe yâkâlen biwinenñanje kepeim mannom yamâ ki hâum pâpgunom. Den yan yuñe emelâk poropete âlâñe den kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâñe Anitâhâlen biwiyeñanje kepeim tem lâuwañginomai yamâ manman

kârikñan mannomai.”

Pâku lohimbi yengât topyeñe

¹⁸ Bukulipne, pâku lohimbi yengât nângâm den âlâ yuwu sâmune nângâjet. Pâku lohimbi yengât topyeñeâmâ yuwu. Yâkñe bukulipyenje otmu lohimbi wosaken me wosaken mansainje Anitâhât den nângâjetâ bulâje otmap sâm den ya kurihim Anitâ betbañgim orotmeme kiñgon otmâ mansai. Yakât otmâ Anitâje pâku lohimbi betyongomu mansai yakât topñe ekyongomune nângâjet. ¹⁹⁻²⁰ Kândik mindikum, Anitâje ikñe wâtñan kinmâ hân himbim kândikyotgom wahap topñe topñe kalop yapâ gâtñanje yâkât topñe ikñiâk tap ya kerek ekmâ nângâmai. Wahap topñe topñe kalop yan ikñe wâtñahât towatñe tetemu ekmai. Ekmâ tat tat memeñe kârikñe tatbañgiap yawu nângâmai. Yawu nângâm Anitâ ki ekmain yamâ yâkñe wahap âlâlâ kalop yan ikñe topñe tetemu ekmai. Yakât otmâ Anitâhât topñe ki nañgain sâm irelaknomaihât dop âlâ ki tap. ²¹ Yawu gârâmâ Anitâje wahap topñe topñe kalop yamâ lohimbi nombotñahe yâkât bât towatñe ekmâ yan ki ewe katmâ mepaemai. Yawu otmâ yanak nângân nângânyeñe gulip malap otmu wahap tâjât me hâlinje bia yawuyakât nângâjetâ yahatmap. Yawu nângâm biwi nângân nângânyeñe manjuakmu nângâjetâ ki keterakmap. ²² Yawu gârâmâ nângân nângânnenje orop mansain yawu sâm nângâm tâpikgumai. ²³ Yawu nângâm tâpikgum Manman amboje Anitâ yahat yahatñe yâk betbañgimâmâ senje âlâlâ topñe topñe, nâi selon, me soñgo bau, me hambe gumbam, umutyenje

hâwiñetâ kundenyeje tetemu ya mepaemai. Me Porom Lâpio yawuya yeñgât umutyenje hâwim kânângâjetâ kinmu yakât nângâjetâ bulâje otmu mepaemai.

24 Yawu otjetâ yakât Anitâje betyongomu yeje nângân nângânyejeâk watmâ yuwu otjetâ kiñgoj otmap. Emet huhumai, me kâwâ konda otmai, me wahap ki orotje otmai. **25** Yâhâ Anitâhât den bulâje hâkâj otmâ bet pilâm den perâkje nângâjetâ bulâje otmu Anitâ Hân Himbim Amboje betbañgimai. Betbañgim ikñak wahap topnje topnje kalop yakât nângâjetâ yahatmu yanâk bi-wiyeñanje kepeim manmai. Yamâ nenâmâ yawu ki otnom. Nenâmâ Anitâ konok mepaem manmâ yâhânom. Ya bonjanâk.

26-27 Yâhâ pâku lohimbiñe manman kiñgoj manjetâ Anitâje yekmu bâlemu betyongomu yanak yeje engatyenjeâk otmâ orotmeme kiñgoj ya witgum yuwu otmâ manmai. Lohimbi miakmâ orowâk manmai orotmeme ya pilâmai. Yawu otmâ imbilipyenje loklipyenje pilâyekmâ imbi bukulipyenje orop eknâleañgim otmâ hilipgumai. Otmu loklipyenje gurâ yawuâk imbilipyenje pilâyekmâ bukulipyenje orop eknâleañgim orotmeme kiñgoj otmai. Yawu tâpik gupik otmâ manmai yakât huhopnje mesek topnje topnje teteyiñgimap.

28 Otmu Anitâhât den bulâje nângâjetâ nahat otmu betbañgim nângâm gulip manmai. Yakât otmâ Anitâje betyongomu biwi nângân nângânyeje gulip malap otmu orotmeme kiñgoj me âlepnej ya ki ekmâ ketetmai. Yawu otmâ yan

orotmeme kiŋgoŋ otmâ manmai. ²⁹ Orotmeme kiŋgoŋ otneâk nâŋgâmai yamâ yuwu. Kâwâ konda otmai. Me sen buhu buhu orançimai. Me bukulipyenye yengât iri sikum me senje âlâlâ tatyinçimap ya eknâlem mene sâm biwiyeñaje nâŋgâmai. Me dewaeak dewaeak manmai. Me wawi, me misijem nemai, me kâirahomai, me nâŋgâm bâleançimai. Me ahom hioŋakmai. Me bukulipyenye yongonjetâ mumai. ³⁰ Me bukuhât den belângen sâsâ. Me sâm bâleançimai. Me âwâ mâmâlipyenye yengât lauyenye ki lâumai. Yawu otmai yan yeňahât nâŋgâjetâ yahatmu Anitâhât nâŋgâjetâ gemap. Otmu bukulipyenye yengât yawuâk nâŋgâjetâ gemu mem ge karakmai. Otmu wuân me wuân kândikum otjetâ dondâ bâlewuap yakât nâŋgâjetâ biwiyeñanâk kinmap. ³¹ Yawu otmâ hep torehenlipyenye, me imi ata, me wârâ tou ya orop we âlep ki naŋgaŋimai. Me bukulipyenye orop den hikumai yamâ ki watmai. Me tepyeñe kou kâlâp semu kuk orançimai yan kaok ki orançimai. Kuk yawuâk tatmâ yâhâekgât den hâmeân hâluhu sâmai. Me lohimbi âlâ me âlâñe umatñe kakjan manmai ya ki yekmâ nâŋgâyiñgimai. ³² Lohimbi âlâ me âlâñe orotmeme bâleñe topñe topñe yawuya otmai yamâ hem kâlâwân ge hiliwahonomai yakât Anitâñe den sâm kalop. Lohimbi den ya nâŋgâm heŋgeŋgumainje kunyene kârikje otmâ orotmeme bâleñe ya tâtâemâk otmâ mansai. Yawu gârâmâ buku nombotñaŋe orotmeme bâleñe yawu otmai yamâ yekmâ heroñe nâŋgâyiñgimai. Pâku lohimbi yengât topyeñeâmâ yawu.

2*Yura lohimbi yeŋgât topyeŋe*

1-2 Yawu gârâmâ Yura lohimbi yeŋgât nâŋgâm yuwu ekyongomune nâŋgâjet. Pâku lohimbiŋe orotmeme kiŋgoŋ otmâ manmai ya yeŋgât manmanyenye ya yeŋe ekjetâ bâlemu nâŋgâm bâleyiŋgimai me sâm hâreyiŋgimai. Yawu gârâmâ yâkŋe otmai yakât dopŋeâk yeŋe gurâ yawuâk otmai. Yakât otmâ yeŋe sâm hâreyiŋgimai yakât dopŋeâk Anitâŋe yen gurâ sâm hâreyiŋgiwuap. Yanâmâ yâkât senŋan sâm buiaknomaihât dop âlâ ki otbuap. **3** Pâku lohimbi nombotŋaŋe orotmeme kiŋgoŋ otmâ manmai yamâ Anitâŋe sâm hâreyiŋgim yakât matŋe yingimap yané ârândâŋ otmap, yeŋe yawu nâŋgâmai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe bukulipyenye yeŋgât manmanyenye ekmâ nâŋgâm bâleyiŋgim sâm hâreyiŋgimap yamâ bukulipyenye manman bâleŋe otmai yawuâk torokatmâ otmai. Yawu gârâmâ sâp patoen Anitâŋe orotmeme kiŋgoŋ wuân me wuângât matŋe umatŋe yingiwuap yanâmâ lohimbi yawuya ki wangiyekbuap. Yamâ yingimu menomai yakâ. **4** Yakât otmâ yuwu ki nâŋgânomai. “Anitâŋe wawaenenekmâ kuk in yawu ki otmap. Me ki tepŋe kou kâlâp semap. Yakât otmâ yâkŋe ki den âiân katnenekmâ matŋe umatŋe ningiwuap,” yawu ki nâŋgânomai. Yawu nâŋgânomai yamâ nâŋgâm hilipgunomai. Yakât topŋe yuwu sâmune nâŋgâjet. Yeŋe orotmemeyenye kiŋgoŋ ya bet pilâm Anitâhâlen biwiyeŋaŋe kepeim manŋetgât yâkŋe wawaeyekmâ tihityenye otbe

sâm mambotyinjimap. Yeñe yakât nângâjetâ porap otmap.

5-6 Nângâjetâ porap otmu kunyene kârikje otmâ betbañgimai. Yawu otmâ orotmemem kingon yawuya torokatmâ otmâ mannomai yamâ sâp patoen Anitâje lohimbi kerek nengât manmannenjahât matne âlâku ikñiâk ikñiâk kâpekningiwuap. Sâp yanâmâ matne âlâhât tipiye yingimu menomai.

7-11 Anitâje Yura lohimbi me pâku lohimbi kerek nengât biwinenje ekmâ konohâk menduhunenekmâ matne dopnenjan tâj tâñâk kâpekningiwuap. Otmu sâp patoen Anitâje nângâningimu yahatmu ikñe senjan koko salehâk kinmâ manman kârikjan mannom sâm lohimbi nombotjañe yâkâlen biwiyeñanje kepeim orotmemem âilongo loongo otmâ manmai. Yawu otmai yamâ Anitâje nângâyinjimu yahatmu nan baralipne koko salek sâm manman kârikjahât bulâje yingimu biwiyeñe hurun sâwuap. Yâhâ lohimbi nombotjañe yeñahât nângâjetâ yahatmu tepyeñe umatne otmu Anitâhât den kum manman kingon manmai. Lok yawuyamâ Anitâje kuk otyingim matne umatne yingimu mem hâhiwin dondâ nângâmbisâi.

12-15 Anitâje Yura lohimbi me pâku lohimbi kerek nengât biwinenje ekmâ otbin mewin yakât matne tâj tâñâk kâpekningiwuap yakât topne sâmune nângâjet.

Anitâje ikñe nângân nângânnjan tatmap ya Mose ekumu girem den âlâlâ kulemguop. Yakât otmâ Yura lohimbi âlâ me âlâje girem den ya nângâm ki watmai yâhâmâ Anitâje yekmu ki ârândâñ otmap.

Lohimbi álâ me álâne girem den álálâ kerek lâum mansai yâhâmâ yekmu ârândâj otmap. Yawu gârâmâ Yura lohimbi kerekne girem den ya lâum hâum pâpgum tosa miai. Yakât otmâ Anitâne den âiân katyekmâ matne umatne yinjiwuap.

Yâhâ pâku lohimbi yâhâmâ Anitâne girem den ya ki ekyongop. Yawu gârâmâ ki nângâm yenahâk otmâ hilipgum tosa memai. Ya âlâkuâk torokatrmâ otnomai yamâ yazuâk matne umatne yinjimu menomai.

Yawu gârâmâ Anitâne ikne nângân nângân ya biwi nângân nângânyejan katmu orotmeme âlepne me orotmeme bâlene yâhâp yâhâp ya ekmâ kiwili-mai. Yawu otmâ Anitâhât nângân nângân ya pâku lohimbi álâ me álâne eŋgatyenajak otmâ watmai yan girem den ekyongomu watmai yazu oap. Yâhâ yazu otjetâ ârândâj otmap yan biwiyeje sânduk sâmap. Yâhâ otjetâ bâlemap yanje biwi nângân nângânyejan hâumu otmâ hilipguain sâm biwiyejan naŋgaŋgimai. ¹⁶ Yakât otmâ den pat âlepne yakât pâne konok yuzu sâmune nângâjet. Hâmbâi mâne sâp pato tetewuawân Anitâne sâmu Yesu Kiristoje nen hârok biwinenjahât topne ekmâ sâm hâreningim tihân otmain memain me biwinenjanâk nângâmain yakât matne ya âlâku ambojan ambojan ningiwuap.

Yura lohimbiñe yenahât nângâjetâ yahalop.

¹⁷ Yâhâ Yura lohimbiñe yenahât nângâjetâ yahatmu yuzu sâmai. “Nenâmâ Yura lohimbi. Emelâk Anitâne nângâningimu yahatmu ikne pat kuningiop. Yakât kaknjan Mose ekumu girem den álálâ kulemguop yakât topne nenjahâk

nângâmain. Yakât otmâ Anitâje tihitnenjë otmu iknej komot bulâje mansain.” Yawu nângâm yenjahât nângâjetâ yahatmap. ¹⁸ Yâhâ yeje yuwu me yawu otnjetgât Anitâje sâm kalop yakât topje yuwu nângâmai. “Nenneâmâ girem den yakât topje nângâm heŋgeŋgum yaŋak benje orotmeme bâleje ya ekmâ ketetmâ orotmeme âlepnejâk otmain. ¹⁹⁻²⁰ Yawu otmâ girem den ya nângâmunjë biwinenjan hâumu manman bulâŋahât mâtâp ya teteningimu tâŋ tâŋâk watmain. Yakât otmâ pâku lohimbiŋe mâtâp ya ki naŋgai yâhâmâ Anitâhât den kâsikum yingimunjë nângânomaihât dop tap. Me nombotjaŋe girem den ya ki lâum manmâ mâtâp tâpikgumai yamâ tiripyongomunjë mâtâp ya tâŋ tâŋâk watnomai. Me nombotjaŋe ihilâk mahilâk manmai yamâ kuwickyekmunjë âiloŋgo mannomai. Me nombotjaŋe nângâjetâ ki keterakyiŋgimap yamâ ekyongomunjë haŋ sâyiŋgiwuap.” ²¹ Yeje nângâm tâpikgum mâtâp ya tâŋ tâŋâk ki watmai. Yamâ topje girawuhât otmâ bukulipyeŋe mâtâp ya watŋet sâm den kâsikum yingine sâm oai? Yâhâ lohimbiŋe senje âlâlâ kombo ki mianginjet sâm ekyongomai. Yamâ wongât otmâ yeje gurâ kombo miangimai? ²² Me loklipyeŋe me imbilipyeŋe betyeŋehen ki kionjet sâm ekyongomai. Yamâ benje yeje gurâ buku nombotje yeŋgât imbilipyeŋe orop ihilâk ekŋâleaŋgimai. Otmu kasalipyeŋaŋe Porom Lâpio mepaemai ya ekŋetâ dondâ bâlemap. Yamâ wongât yeje gurâ yâk yeŋgât opon kâmbukŋan yâhâ Porom Lâpio tatmawân senje âlâlâ kâmbukŋe

sâm katmai ya kombo meyinjimai? ²³ Anitâje Yura lohimbi nengât nângâm girem den Mose ekumu kulemguop. Yeje yakât yawu nângâm yenjahât nângânjetâ yahatmap. Yamâ benje girem den ya longâenjetâ pâku lohimbiye yekmai yan Anitâhât nângânjetâ gemap. ²⁴ Den yan yuqe emelâk poropete âlâje den kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yura kapi ambolipjanje orotmeme bâleje otmâ mansai. Yakât otmâ pâku lohimbiye Anitâhât nângânjetâ dondâ gemap.”

²⁵ Otmu yakât torokatmâ yuwu sâmune nângâjet. Anitâje Yura lohimbi nângâyiñgim manman âlepñahât pat kuyinjioip yakât otmâ hâkyeje torehenjan undip tuhuangimai. Yawu tuhuangim girem den tâj tâjâk watmai yanâmâ Anitâje nângâyiñgimap. Yawu gârâmâ girem den ya kumai yanâmâ hâkyejan undip tap yakât nângâm undip ki tuhuangivi yawu yekmu otmap. ²⁶ Yawu gârâmâ pâku lohimbi yenjât sâm manman âlepñahât pat ki kuyinjioip yakât otmâ hâkyeje torehenjan undip ki tuhuangimai. Yamâ Anitâje ikne nângân nângânñambâ girem den ya Mose ekumu kulemguop. Yâhâ pâku lohimbiye girem den ya pâpgumai ya yenjât biwiyejan Anitâhât nângân nângân tatmap ya tâj tâjâk watmai. Yanâmâ Anitâje yekmâ nângâyiñgimu hâkyeje torehenjan undip tap yawu otmap. ²⁷ Yura lohimbi hâkyeje torehenjan undip tap yeje girem den sâlikum topje nângâm hengeñgumai yamâ ki lâumai. Yakât otmâ pâku lohimbi hâkyeje torehenjan undip ki tap yanje Anitâhât nângân

nângân watmainje sâp patoen yen mem den âiân katyekmâ sâm hâreyiñginomai. ²⁸ Yakât topñe yuwu sâmune nângâjet. Anitâje lohimbi yeñgât nângâm manman âlepjahât pat kuyiñgiop ya girawu yanje yakât bulâje menomai? Lok yanje imbiâk hâkyeñje torehenjan undip tuhuañgim topyeñje kurihiakmâ lohimbi senyeñjan kinmâ Anitâ mepaemai yâkje bulâje ya ki menomai. ²⁹ Yâhâ Wâtgât mâmâñjahât Heakje lohimbi mem heweweñ tuhuyekmu Anitâhâlen biwiyeñjañ kepeim mansai yâkje bulâje ya menomai. Lohimbiñje Anitâhâlen biwiyeñjañ kepeimai ya yeñgât nângâyiñgimu ârândâj otmap. Yanjeâmâ bukulipyenjañ nângâyiñgiñetâ yahalâkgât ki nângâmai.

3

Anitâje Yura lohimbi kerek ki betyongop.

¹ Kândikum emelâk Anitâje Yura nengât tâmbâlipnenje yeñgât nângâyiñgimu yahatmu ikñje pat kuyiñgiop. Yakât otmâ hâknenje torehenjan undip tuhuañgim gamain. Anitâje nângâningimap yakât topñe yuwu tap. ² Anitâje ikñje den bulâje ya tâmbâlipnenje ekyongomu yakât amboñe otbi. Yawu otmâ pâku lohimbi yeñgâlen ari yakât topñe ekyongoñet sâm yiñgiop. Sâm yiñgiop yanak sâp yiwerenje nen meneneksap.

³ Yawu gârâmâ nengâlen gâtje kinjiteñje orowâkje Anitâhâlen biwiyeñjañ ki kepeim manmâ gai. Yawu otmâ gai yakât matñe Anitâje nen Yura lohimbi kerek betnongowuap me bia? ⁴ Yamâ bia kârikñje. Yakât otmâ lohimbiñje Anitâ

orop biwiyeñanje hikuakmâ konohâk otmu den hikuwi. Den ya kelangatmâ âlâ sâmai, otmu nombotje hârem pilâmai. Yawu gârâmâ yâkje otmai youtu Anitâje ki otmap. Den yan yuñe emelâk lok âlâje den kulemguop ya miap. Den yamâ youtu tap.

“O, Anitâ, nenje otmunje bâlemap yan den sâm hâreningirâ ekmunje ârândâj merândâj otmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje nângâm bâlehihijetâ ki bonje otmap.”

5 Yawu gârâmâ lokgât nângân nângân watmâ den youtu ekyongomune ekjet. Nenje otmunje bâlewuap yan Anitâje den sâm hâreningimu lohimbijé nângâjetâ sâtje otmu mepaenomai. Mepaenomai yakât kakjan matje umatje ningiwuap yakât otmâ nângâm bâlewañgim imbiâk umatje ningiap youtu sâmunje ki ârândâj otbuap.

6 Yawu gârâmâ nenje otmunje bâlemap yan Anitâje imbiâk matje umatje ningimap otmuâmâ sâp patoen biwinenjahât topje nângâm den sâm hâreningimu ki ârândâj otbuap. Yawu gârâmâ Anitâje imbiâk mambiâk otningimap youtu ki nângânom.

7 Yâhâ nângân nângân âlâ youtu ki nângânom. Nenje Anitâ orop biwinenjañe hikuakmâ konohâk otmu den hikuwin. Den yamâ nombotje hârem pilânom. Yawu gârâmâ nenje otmain youtu Anitâje ki otmap. Yâhâ nenje den nombotje hârem pilânom yanâmâ Anitâje ki betnongowuap yakât nângâm lohimbijé mepaenomai. Anitâ mepaenomai yan topje girawuhât otmâ den sâm hâreningim matje ningiwuap? **8** Yâhâ

lohimbiŋe witgum mepaeŋetgât nenne ihilâk otneâk nâŋgânōm yamâ dondâ bâlewuap. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaje imbiâk nâhât ihilâk otmunŋe bâleâkgât nâŋgâmap sâmai. Yawu sâm den haknan sâmai. Lohimbi nombotŋaje yawu nâŋgâmai yamâ hâmbâi sâp patoen Anitâŋe matŋe umatŋe yiŋgimu menomai.

Nen kerekŋe otmunŋe bâlemu tosa orop manmain.

⁹ Bukulipne, Anitâŋe Yura lohimbi nengât nâŋgâmu yahatmu pâku lohimbi yeŋgât nâŋgâmu gemap me bia? Yamâ bia kârikŋe. Nen Yura lohimbiŋe pâku lohimbi yeŋgât amutyeŋan katnenekmu mansain. Yawu ki tap. Nenne yen pâku lohimbi orop orotmemenenŋe bâlenŋe me manman kiŋgoŋ otmâ gain. Yakât otmâ nen kerekŋe matŋe menomgât pat mansain. ¹⁰ Den yan yuŋe emelâk poropete nombotŋaje den kulenguwi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi kerekŋe koko salek me uwawapŋe bia ki mansain. ¹¹ Nengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe Anitâhât nâŋgân nâŋgâŋe girawu tap ya ki nâŋgâm manmain. Me lok âlâ me âlâŋe Anitâ ki ewe katmâ mepaemain. ¹² Otmu Anitâŋe mâtâp yuwuâk watmâ manŋet sâm katningiop yamâ lok kerekŋe tâpikgum mâtâp bâlenŋan manmâ gain. Yawu gârâmâ lok hârokŋe buku oraŋgim uwawapŋe bia mannomgât dop âlâ ki tap. ¹³⁻¹⁴ Otmu lok muŋetâ hanyongomunŋe tâtuk sâm hâkyeŋe korokŋe bâlenŋe pilâmap yakât dopŋeâk lohimbi nombotŋaje den perâkŋe sâm

bukulipyenje kâityongomai. Otmu hâmewuk me soron hambeje yawuyaŋe ningimu mumain yakât doprjeâk lohimbi yawuyaŋe bukulipyenje orop sâm bâleaŋgimai. Me den bâleŋe hâiakmai. ¹⁵ Otmu lokŋe kapam kune sâm in yawu tepyenje kâlâp semu yahatmâ kapam kumai. ¹⁶ Otmu haonjâmâ ârândâŋ bukulipyenje yenŋât nânŋâm bâleyingim mem âlâlâ tuhuyekmâ manmanyenje hilipgumai. ¹⁷ Yawu otmâ bukulipyenje orop biwi nânŋân nânŋânyenjanje ki hikuakmâ konohâk otmap. ¹⁸ Lohimbi yawuyaŋe Anitâhât nânŋâm ki ewe katmai.” Topnenŋeâmâ yawu.

¹⁹⁻²⁰ Otmu Anitâhât den yakât topŋe yamâ yuwu. Yura lohimbi kerekŋe yâkât den tem lâuwaŋgim mannehât girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop. Yawu gârâmâ nenne ŋâkât girem den ya watmâ tem lâuwaŋgimain yamâ hâum pâpgumain. Yakât otmâ nenne ŋâku lohimbi orop yâkât senŋan kinmâ sârereakmunje nenekmu ârândâŋ otbuapgât dop âlâ ki tap. Yâhâ yâkât girem den nânŋâmain yan biwinenŋan hâumu tosa orop mansain sâm naŋganŋim aŋulakmain.

Kiristoneŋ manman bâleŋahât paŋgoŋâmbâ holanŋenehop.

²¹ Yawu gârâmâ Anitâŋe tosanenje pilâningim tihitnenje otmap yakât mâtâp âiŋe teteop. Yakât topŋe nânŋâmunje keterakningiâkgât emet inâŋjan Mose otmu poropete lok nombotŋanje den kulemguwi. Yawu gârâmâ mâtâp âiŋe yanje girem den hâŋgiŋe orop ki lâuaksawot. Mâtâp âiŋe yakât topŋeâmâ yuwu. ²²⁻²⁴ Nen Yura lohimbi otmu yen

pâku lohimbi dop konohâk mansain. Topnenje kâsiwahomunje ikñiâk ikñiâk otbuapgât dop ki tap. Nen kerekje otmunje bâlemu tosa orop manmain. Yawu manmunje Anitâje nenekmu ki ârândâj otmap yawu nângâmain. Yawu gârâmâ Anitâje ikñjahâk wawaenenekmâ Yesu Kiristo hângângumu ge sârererenenekmâ kawenennjan kinmâ howanân kuñetâ muop. Yâkâlen biwinenñaje kepeim manmunje Anitâje nenekmu ârândâj otmu Kiristoje manman bâleñahât pañgonjâmbâ holajnenehop.

25-26 Otmu yakât torokatmâ sâmune nângâjet. Emelâk embâjân tâmbâlipnennenjae orotmeme bâleñje otmâ manbi yakât matje Anitâje in yawu ki yinjio. Yawu gârâmâ orotmeme bâleñje otminiwi yakât nângâmu dondâ bâleop yakât topje tetekjan eknehât ikne nanje Yesu Kiristo hângângumu ge nengât tosahât otmâ muop. Yawu otmu biwinenñe yâkâlen katmunje Anitâje nengât kaok nângâniñgim tosanenje pilâningio.

27-28 Den ekyongoan yukât topje yuwu sâmune nângâjet. Nenjahâk otmâ Anitâhât girem den tâj tâjâk lâum manmâ gamunje nenekmu ârândâj otbuapgât dop tap me bia? Yawu bia. Yawu tap mâne nenje hâknenne mepaembâin. Yakât otmâ mâtâp konok tap yamâ yuwu. Yesu Kristohâlenâk biwinenñaje kepeim manmunje Anitâje nenekmu ârândâj otmap.

29 Yakât otmâ yuwu sâmune nângâjet. Anitâ Tihit tihit amboñanje enyat yâhâp ki otmap. Yawu otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi mâtâp ikñiâk ikñiâk ki sâm ningiop. Yâhâmâ

tihitnenje otbe sâm menduhunenekmâ mâtâp konohâk sâm ningiop tap. ³⁰ Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop Yesu Kiristohâlen biwinenjahe kepeim manmain yanâmâ Anitâhe nenekmu ârândâh otmap. ³¹ Yawu gârâmâ Mosehe girem den âlâlâ kulemguop ya ki gulip olop. Yakât otmâ nenne biwinenje yâkâlen kepeim denje tem lâuwañgim manmain yan girem den ya lâumunne nengâlen bulâhe tetemap yawu oap.

4

Awarahamhe Anitâhâlen biwiñjahe kepeim manop.

¹ Nengât tâmbânenje âlâ, kutnej Awaraham sâm, yâkhe manman girawu manmu Anitâhe ekmu ârândâh olop ya ekmâ nângâne. ² Awarahamhe ikñahâk otmâ manman âiloñgo manmu yakât Anitâhe ekmu ârândâh olop mâne ikñahâlâk nângâmu yahatbâp. Yawu gârâmâ ikñahât ki nângâmu yahalop. ³ Yakât topnej Mosehe kulemguop ya yuwu tap.

“Anitâhe Awarahamgât pat sâm kuwañgiop ya Awarahamhe nângâm yâkâlen biwi nângân nângânjahe kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manmu Anitâhe biwiñje ekmu ârândâh olop.”

⁴ Yakât yuwu sâmune nângâjet. Nenne âi tuhum manmain yakât hâmeñe sâm tewetsenje ningimai. Yâhâ tewetsenje ningimai yan “Âo, tewetsenje yinjiañ yuâmâ tep âlep nângâm in kâsikum yinjiañ,” yawu ki sâmai. Âi tuhumain yakât

hâmenje sâm tewetsenje ningimai. ⁵ Yâhâ Anitâje yeje otmai yawu ki otmap. Lok âlâ me âlâje nengât tosa pilâningiâk sâm Anitâhâlen biwiyeñanje kepeim manmai ya yeñgât biwiyeñahât topje nângâm tosayeje pilâyiñgimap. Yâhâ lok nombotnaje nennjahâk yu ya tuhunom yakât matje tosanenje pilâningiwuap yawu sâmai yamâ ki nângâyiñgimap. Topje yawu tap.

⁶ Otmu tâmbânenje Dawitiñe yakât topje nângâop yamâ yuwu. Anitâje nengât orotmeme bâleje me âlepje ya ki ekmâ ketetmâ yakât dopjan matje kâpekningimap. Yawu otmâ lok âlâ me âlâje biwiyeje yâkâlen katjetâ tatmap ya yeñgât nângâyiñgimu ârândâj otmap. Lohimbi yawuyanje heroje kakñan manmâ otbi mewi yakât ki gorâyiñgiguap. Dawitiñe yawu nângâm yan den kulemguop yamâ yuwu tap.

⁷ “Lok âlâ me âlâje orotmeme bâleje otminiwi ya yeñgât tosa Anitâje pilâyiñgim yakât ki nângâwuap. Lohimbi yawu yañeâmâ biwi heroje nângâmai. ⁸ Yawu manmunje Anitâje matje umatje ki ningiwuap nângâm heroje kakñan mannomai.”

⁹ Yâhâ heroje kakñan manmâ yâhânomai yakât Dawitiñe kulemguop yamâ Yura lohimbi nen konok meneneksap me bia? Yamâ bia. Yen pâku lohimbi orop heroje kakñan mannomgât kulemguop. Yakât otmâ Awarahamje olop yakât den pat Moseñe kulemguop ya yâhâpje ekne. Yamâ yuwu tap.

“Anitâje Awarahamgât pat kuwanjiop ya nângâm biwi nângân nângânnjaje Anitâhâlen

kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu
otmâ manmu Anitâje ekmu ârândâj olop.”

10 Yâhâ Awarahamje girawu olop yakât Anitâje ekmu ârândâj olop? Iknak hâkje torehenjan undip tuhuahop yakât otmâ Anitâje ki ekmu ârândâj olop. **11** Angoân hâkje torehenjan undip ki tuhuahop yan Anitâje pat kuwañgiop yakât nângâm biwi nângân nângânjañe yâkâlen kepeim biwi yâhâp ki olop. Yawu otmu Anitâje ekmu ârândâj olop. Ekmu ârândâj olop yakât kakjan yakât nelâmnöhomap sâm hâkje torehenjan undip tuhuahop. Yakât topje yuwu sâmune nângânjet. Awarahamje hâkje torehenjan undip ki tuhuahop yan Anitâje biwiñe ekmu ârândâj otmu pat kuwañgiop. Yakât otmâ pâku lohimbi hâkyeje torehenjan undip ki tuhuañgim mansaiñe Anitâhâlen biwiyeñañe kepeim manjetâ yekmu ârândâj otmap. Yakât otmâ emelâk Awarahamgât pat kuwañgiop ya yawuâk kuyiñgimu yâkât sen mansai. **12** Otmu Yura lohimbi hâknennenje torehenjan undip tuhuañgimain nengu Awarahamje olop yawuâk otnom otmuâmâ Anitâje nengât nângâmu Awarahamgât sen bulâje otbuap.

13 Yâhâ Anitâje girem den Mose ki ekumu kulemguop yan Awarahamje biwiñe yâkâlen kepeim manop. Yawu manmu Anitâje ekmu ârândâj olop. Yakât otmâ hân himbim kândikyotgowân wahap topje topje katmu yapâ tetem sambe sambe oap ya galemgum yâhâmbisâi sâm Awaraham otmu yâkât sen orowâk kuningiop. **14** Yakât topje yuwu sâmune nângânjet. Anitâje Awarahamgât pat kuwañgiop

yakât bulâje mene sâm nenjahâk yu ya otmâ menomgât dop talop mâne Anitâje pat kuwaŋgiop ya hârem pilâmbâp. Yakât otmâ Anitâhâlen biwi nângân nângânnenŋaŋe kepeim tem lâuwaŋgim manbâingât mâtâp biatbâp.

15 Yâhâ lohimbi kerekŋe nenjahâk Anitâhât den lâum pâpgumain. Yawu torokatmâ mannom yakât matŋe Anitâje kuk otningim matŋe ningimu menom. Yawu gârâmâ Anitâje girem den ki sâm kalop mâne, ki tatbâpgât otmâ ki kumbâin. Yawu gârâmâ lohimbi kerekŋe lâum pâpgum gamunŋe bâleop.

16 Awarahamŋe Anitâhâlen biwiŋaŋe kepeim manmu ekmu ârândâŋ otmu pat kuwaŋgiop. Yawu gârâmâ nenŋe yawuâk Anitâhâlen biwinenŋaŋe kepeim mannom yakât emet inânnjan iŋŋe engatŋeâk otmâ nengât sâm pat ya torokatmâ kuningiop. Pat yakât bulâje biatningimapgât nenŋe biwinenŋe Anitâhâlen kinmap me bia ya iŋŋak ekmâ nângâmap. Otmu girem den lâumain me ki lâumain yakât ki nângâmap. Topŋe yuwuhât nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop biwinenŋaŋe yâkâlen kepeim Awarahamgât sen bulâje mansain. Yakât otmâ pat kuwaŋgiop yakât bulâje hâmbâi menom. **17** Yakât otmâ Anitâje Awarahamgât pat kuwaŋgim yuwu sâm ekuop.

“Nâŋe lohimbi komotŋe komotŋe gâhât sen sâm katyekmune nângâhihiŋetâ yahatbuap.” Den yawu tap.

Awarahamŋe biwiŋe Anitâhâlen tiŋâk kepeim manmu ekmu ârândâŋ olop yakât otmâ pat kuwaŋgiop ya ki hârewaŋgiwuap. Pat ya tetewuap yakât emet inânnjan nângâm kuwaŋgiop. Yakât

otmâ iкηјak nângâop ya yawuâk tetem heŋgeŋguop. Otmu Awarahamgât pat kuwaŋgiop ya nengât torokatmâ kuningiop ya menomgât lohimbi kerek mumuŋambâ mem yahatnenekbuap. ¹⁸ Yakât Anitâŋe Awaraham ekuop ya yuwu tap.

“Gâhât biwihambâ kâu pato kândâkdâŋe hurunduŋ sânomai.”

Yawu sâm ekumu nângâmu bulâŋe otmu ya tetenihîâk sâm biwiŋanje kepeim biwi yâhâp ki otmâ manminiop. Yawu manop yakât otmâ Yura lohimbi me pâku lohimbi nen kerekje yâkât sen bulâŋe mansain. ¹⁹ Yâhâ Awarahamgât yambu 100 otbomâk otmu yan Anitâŋe pat kuwaŋgim den hikuop. Yawu otmâ naom membâwâtgât dop yamâ emelâk wangimu kâsi manmâ gaowot. Yawu manoworâke yamâ Awarahamgât biwiŋe ki giop. ²⁰⁻²¹ Yawu manmâ Anitâhât den yakât nângâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ gaop. Anitâŋe pat kuwaŋgiop yakât bulâŋe mem tetenihiwuap sâm biwiŋanje yâkâlen kepeim kârikje otmâ manminiop. ²² Yawu nângâm manminiop yakât Anitâŋe ekmu ârândâŋ olop. ²³ Anitâŋe den Awaraham ekuop yamâ yâkât konok nângâm ki sâop. Nen Awarahamgât sen bulâŋe mansain nen kerek nengât sâop. ²⁴⁻²⁵ Anitâŋe Kutdânenŋe Yesu âi sâm waŋmâ hâŋgâŋgumu ge tosanenŋahât otmâ sârererenenekmâ kawenenŋan kinmu kasalipnenŋanje kuŋetâ muop. Yakât nângâm nenje Anitâhâlen biwinenŋanje kepeim manmunje nenekmu ârândâŋ otbuap nângâm Kutdânenŋe Yesu mumuŋambâ mem yahalop.

5

Anitâje kaok nângâningimap yakât nângâm heroje otbisâin.

¹ Kutdânenje Yesu Kiristonje tosanenjahât otmâ muop yâkâlen biwinenjae kepeim manmunje Anitâje neneckmu ârândâj otmu kaok nângâningimap yamâ topje yuwu. ² Anitâje ikje engatjeâk otmâ tihitnenje otbe sâm Yesu Kristo hângângumu ge muop. Mum yahatmâ nenje Anitâ orop mannomgât mâtâp âiye mem teteningim yâkâlen yâhâop. Yawu olop gârâmâ nenje biwinenjae yâkâlen kepeimunje Anitâje tihitnenje otmu manmain. Yâhâ yâk orop himbimân mannom yakât nângâm heroje otmâ biwinenjae kepeim manmâ yâhânom. ³⁻⁴ Yawu gârâmâ biwinenjae Kiristohâlen kepeim manmunje lok nombotjae nângâm bâleningim mem âlâlâ tuhunenekmai. Yawu tuhunenekmaiâke yamâ benje biwinenjae ki orotok sâmap. Yakât otmâ Anitâje neneckmu ârândâj otmu orowâk himbimân mannomgât pat kuningiop yakât bulâje menom nângâm mannom. ⁵ Yawu manmunje Anitâje wawaenenekmâ ikje Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu ge biwinenje mem heweweñ tuhumu yâkât wâtjan manmâ yâhâm bulâje menom.

⁶ Yâhâ nen lok bâleñe nenjahâk tânahom pat yakât bulâje menomgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ bulânjahât pâpgumaingât Anitâje Kristo kawenennjan kinmâ mumbuap sâm sâp kalop ya ekmu ârândâj otmu hângângumu ge nengât sâm muop. ⁷ Yakât topje nângâjetâ keterahâkgât

nenjan hâum yuwu sâmune nângâjet. Bukunenje âlâje tânnongom uwawapje bia manmap ya kasalipnjae taka kune sâm otnomai yanâmâ nenjan gâtje lok âlâje bukunenjahâlângen otmâ nângâmu heroje otmu sârerem kinmu kujetâ mumbuap. Yâhâ bukunenje âlâje girem den ya tâj tâjâk watmap yamâ kalemjé orop ki manmap. Yâhâ kasalipnjae taka kune sâm otnomai yanâmâ nen kerekje yâkâlengen otmâ ki sârerrenom. "Otmaph amboje ikrâhâk sârereahâk," sânom. ⁸ Yawu gârâmâ nenje bukulipnenje otyingimain yawu Anitâje ki otningimap. Nenje otmunje bâlem gaop yan tosa orop manminiwin yan Anitâje wawaenenekmâ iknej nanje Kiristo hângângumu ge sârerenenehop. Sârerenenekmâ kinmu kujetâ muop yan Anitâhât biwiňe ekmain. ⁹⁻¹⁰ Yâhâ nenje embâjân manmâ gawin yan Anitâ betbañgimunje nângâm bâleningimu manbin. Yawu gârâmâ nanje hângângumu ge kawenenjan kinmu kujetâ muop. Kujetâ muop yâkâlen torokatmunje Anitâje nenekmu ârândâj otmu kaok nângâningiop. Yawu otmâ buku otningim Kutdânenje mumuñambâ mem yahalop. Yakât otmâ manman kârikjan katnenekmu orowâk manmâ yâhâmbisâin. Yakât nângâmune uruk uruhâk otmap. ¹¹ Otmu Kutdânenje Yesu Kiristohâlen biwinenjanje kepeimunje Anitâje buku otningiop yawu nângâm mepa saňgan otbañgim heroje kakjan mannom.

*Aramje Anitâhât den kuop yakât huhopje
mumu teteop.*

12 Yawu gârâmâ embâjâmbâek orotmeme bâleje otminiwi yakât matne mum gaminiwi. Yakât topne yuwu sâmune nângâjet. Tâmbânenje Aramne Anitâhât den kum otmâ hilipguop yakât matne Anitâje mumuhât pat kuwañgiop. Yawu otmu yapâek orotmeme bâleje torokatmâ otmâ ganjetâ ganjetâ sâp yiwerene yuâmâ nen kerekne yawuâk otmâ gain. Yakât otmâ mumuhât pat mansain. **13-14** Yâhâ embâjân Aramne Anitâhât den ya longâem otmâ tâpikguop. Otmu yapâek Anitâhât nelâm yongomu enjatyenjeâk watmâ otjetâ bâleminiop yakât huhopne mum gara gara otbi. Yawu gârâmâ Anitâje girem den âlâlâ Mose ki ekumu kulemguop yan yawu otbi. Yawu otbi otmu Aramne kândikum Anitâhât den kum otmu bâleop ya orop ki lâuahowot, yawu nângâmain.

Yâhâ den sâm aran yukât topne nângâjetâ keterahâkgât Aram yet Yesu Kiristo yetgât sâwe. **15** Yâk yetgât topyetne iknijâk iknijâk yakât otmâ manmangât mâtâp yâhâp tiripnongowot. Âlâ yuwu. Aramne otmâ tâpikguop yapâek lohimbi kerekne orotmeme bâleje otmain. Yawu otmâ mumuhât pat manmâ gain. Otmu benje âlâmâ yuwu. Anitâje ikne enjatneâk otmâ tihitnenje otmâ manman kârikijahât pat kuningiop yakât topne iknijâk tap. Yakât bulâje menet sâm Yesu Kiristone nângâningim ge lohimbi kerek nengât sâm muop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenjae kepeim manmunje menenekmu ikne orowâk manmâ yâhâmbisâin. Yakât nângâmune uruk uruhâk otmap.

16-17 Otmu Aram yet Yesu Kiristo yetgât

manman bulâhe yamâ ikñiâk ikñiâk oap. Aramgât yan yakâlâk sâwe. Aramñe Anitâhât den loñgâem otmâ tâpikguop yanâk yakât matñe “mumbuap” sâm hârewaŋgiop yapâek mumu yu teteop. Yâhâ Yesu Kiristoje âwâŋjahât denje tem lâuwaŋgim nengât tosanenňahât otmâ kawenenňan kinmu kunjetâ mum yahalop. Yâkâlen biwinenňaŋe kepeimunje Anitâ Awoňnenňaŋe nâŋgâningim lok kinjitiŋe orowâk tosanenje pilâningiop. Pilâningim ikñiahâk tihitnenje otmu orowâk manman kârikñan mannom.

Kiristoje manman kârikñahât mâtâp meningiop.

18-19 Yakât otmâ yuwu nâŋgânom. Ańgoân Aramñe Anitâhât den loñgâem otmâ tâpikguop yapâek lohimbi kerekje orotmemê bâleňe otmâ gawi. Yakât otmâ Anitâje Aramgât “mumbuap” sâm hârewaŋgiop. Yakât dopñeâk munomai sâm den sâm hâreyiŋgiop. Topñe yawuhât nen mumuhât pat manmâ gain. Yawu gârâmâ Yesu Kiristoje âwâŋjahât denje tem lâuwaŋgim kawenenňan kinmu kunjetâ mum yahalop. Yâkâlen biwinenňaŋe kepeimunje manman bâleňahât paŋgonjâmbâ menenekmâ manman kârikñahât pat kuningiop.

20-21 Anitâje girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop yakât yuwu sâmune nâŋgâjet. Ańgoân Anitâje ikñe nâŋgân nâŋgân lohimbi biwiyeňan kalop ya ki watmai. Lohimbiňe yeňe enjatyenjeâk watmâ otnjetâ bâlem gaop. Yawu gârâmâ girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop ya otmâ hilipguminiwin yakât sâlikum nâŋgâmunje topnenje tetemu ańulakbin. Ańulakmâ yan

mumuhât pat otbin yakât nâñgâmunje biwinenje giop. Yakât otmâ biwinenje dondâ gemu bâlemain sâm Anitâje iknej eñgatñeâk otmâ Yesu Kiristo hângângumu ge manman kârikñahât mâtâp meningiop. Yakât otmâ nenje yâkâlen biwinenja je kepeimunje âwânya je neneckmu ârândâj otmap. Yawu otmâ manman kârikñahât kapiân yâhâmunje orowâk manbisâin.

6

Manman bâleje bet pilâwin ya âlâkuâk ki mi-wirikum mannom.

¹ Den ekyongoan yukât topje yuwu ki nâñgânom. “Yesu Kiristonej sârererenekmâ kawenennjan kinmu kunjetâ muop. Yakât otmâ Anitâje neneckmu ârândâj otmu haoñmâ ârândâj tosanenje pilâningimap. Tosanenje yawu pilâningim yâhâwuap nâñgâm orotmeme bâleje ya witgum otmâ yâhânom.” Yawu nâñgâmain yamâ nâñgâm hilipgumain. ² Mâtâp yawuya âlâ ki tap. Emelâk Kiristohâlen biwinenje katmâ manman bâleje bet pilâwin ya girawuhât otmâ miwirikum witgum otmâ mannom. Ya ki orotje. ³ Yakât topje teteâkgât den âlâen hâum sâmune nâñgâjet. Kiristo kunjetâ momu hanguwi. Yâhâ yâkâlen biwinenja je tiñâk kepeiwin yan manmannenje hângiñe ya biatningimu Kiristonej muop yakât dopjeâk toen katnenekbi. ⁴ Anitâ Wâtgât Amboje iknej wâtñambâ Kiristo mumuñambâ mem yahalop yakât nâñgâmunje âlâ kândâkdâ otmap. Otmu yakât dopjeâk mâmâje otningimu manman âiñe mem denje tem lâuwançgim mannehât

nângâmap. Yakât otmâ Kiristohâlen torokatmâ manmannenje bâleje bet pilâwin ya girawuhât otmâ miwirikum witgum otmâ mannom. Ya ki orotne.

⁵ Nenje Kiristohâlen biwinenjae hikuakmâ konohâk otmâ mansain. Yakât otmâ Kiristoje manmannje ki alitmâ muop yakât dopjeâk manmannenje hângijê ya pilâwin. Yawu gârâmâ Anitâje Kiristo mumuñambâ mem yahalop yakât dopjeâk sâp pato tetewuawân mumuñambâ mem yahatnenekmu Kiristo orowâk biwinenjae hikuakmâ konohâk otmu mannom. ⁶⁻⁷ Yawu gârâmâ nenje otmâ hilipgumunje Anitâje nângâm bâleningiâkgât Bâleñahât Amboje, Satanje mem lohotje tuhunenekmap. Yawu gârâmâ nen munom yan yâkje mem lohotje tuhunenekmu otmunje bâlewuapgât mâtâp ki tetewuap. Yakât otmâ yuwu nângâmain. Sâp yiwerenje yu Satanje mem lohotje tuhunenekmu hoj bawañgim otmunje bâlemap yakât mâtâp ya biatningiâk sâm Kiristoje manmannje pilâm howanân kujetâ muop. Yakât dopjeâk manmannenje hângijê pilâwin. ⁸ Yawu otbin yaňak Kiristoje mumuñambâ yahatmâ manman âiňe mem tatmap yâkâlen biwinenjae kepeim mansain. Yakât otmâ manman yawuya hanjalakmâ orowâk manbisâin, yawu nângâmain. ⁹⁻¹⁰ Yâhâ Yesu Kiristoje muowân lohimbi kerek nengât orotmeme bâleje yakât matje mem tosanenje pilâningiop. Yawu otmâ Anitâje mumuñambâ mem yahalop. Yahatmâ tap gârâmâ Mumuhât Amboje Satangât amutgen ki manmâ yâhâpje mumbuap. Ya bia kârikje. ¹¹ Otmu yakât dopjeâk nenje Mumuhât Amboje

Satan betbañgim Anitâ konok mepaem denje tem lâuwañgim mannehât Yesu Kiristoje âwâñjahâlen yâhâmu orowâk tawot.

¹² Nenje Yesu Kiristohâlen biwinenjâne kepeim mansain. Yakât otmâ biwinenjambâ nângân nângân bâleje âlâlâ tetewuap ya bet pilâm Manman Bâleñjahât Amboje ki hoj bawañginom. ¹³ Yawu otmâ yan nângân nângân ya ki watmâ otmâ hilipgunom. Yawu gârâmâ emelâk hiliwahonomgât pat otbin ya Anitâje hârem manman kârikñahât pat kuningiop. Yakât otmâ yâkât wâtnjan kinmâ hoj bawañgim tâj tâjâk mannom. ¹⁴ Anitâje iknejengatñeâk otmâ wawaenenekmâ girem den âlâlâ papatolipnenjâne yeje engatyeneâk watmâ kulemgurjetâ ya lâuminiwin yapâek holañnenehop. Holañnenekmâ mâmâje otningimu tem lâuwañgim orotmeme bâleje ki miwirikum Bâleñjahât Amboje hoj bawañginom.

Manman Âlepñahât Amboje Anitâ hoj bawañginom.

¹⁵ Girem den âlâlâ ya tâj tâjâk watnomgât dop ki olop. Yakât otmâ Anitâje iknejengatñeâk otmâ wawaenenekmâ yapâ holañnenehop. Yawu otningiopgât otmâ nenje ihilâk mahilâk manmâ ki gorâningiwuap nângânom me? Yamâ bia. ¹⁶ Nenje lok âlâ me âlâhât amutgen manmain yamâ hoj bayinjemain. Yakât otmâ yeje orotmeme bâleje tâtâemâk otnomai yanâmâ Bâleñjahât Amboje hoj bawañginomai. Yakât matje Anitâje betyongomu ge hiliwahonomai. Yawu gârâmâ yeje Anitâhât den tem lâuwañgim

orotmeme âlep̄eâk otmâ mannomai yanâmâ yekmu ârândâj otbuap. ¹⁷⁻¹⁸ Topne yuwuhât Anitâ mepaeman. Kândikum emelâk yeje orotmemeyeje bâleje otmâ manmâ Bâleñahât Amboje hoj bawañgiminiwi. Yawu gârâmâ Yesu Kiristohât den pat âlep̄e nângâjetâ bulâje otmu tiñâk kepeim tâj tâjâk lâuwi. Yâhâ Bâleje Amboñahât pañgonjâmbâ Anitâje holanjekekmu yapâek hoj bawañgim gamai. Yakât nângâm Anitâ mepaeman. ¹⁹ Yâhâ den umatje sâm aran yu topñambâek ekyongoan mâne in yawu ki nângâm hengeñgumbâi. Yakât otmâ topne tipiñe nângâjetâ keterahâkgât lok nenje orotmemenêjan hâum ekyongoan. Yakât ki nângânihiñetâ bâlewuap. Kândikum emelâk orotmeme bâleje otne sâm kendañgim girem den hârohâk loñgâeminiwi. Yawu gârâmâ sâp yiwerenje yuâmâ orotmeme âlep̄eâk otmâ tânahom mannomai.

²⁰ Kândikum emelâk Bâleñahât Amboje hoj bawañgim orotmeme bâleje otminiwi yan orotmeme âlep̄e yakât ki nângâminiwi. ²¹ Yâhâ sâp yiwerenje yuâmâ otbi mewi yakât nângâm añulakmâ mansai. Emelâk otbi yamâ bulâje wuân menom nângâm ya otbi? Orotmeme bâleje ya witgum otmâ mansaije hiliwahonomai. ²² Yawu gârâmâ Yesu Kiristoje bâleñahât pañgonjâmbâ holanjekekmu Anitâhâlen biwiyeñanje tiñâk kepeim hoj bawañgimai. Yakât bulâje yamâ Anitâje yekmu ârândâj otmap. Otmu hâmbâi manman kârikjan mannomai. ²³ Yakât topne yuwu sâmune nângâjet. Lohimbi âlâ me âlâje Bâleñahât Amboje hoj bawañgim orotmeme bâleje otmai yakât matje ikñe orowâk hiliwahonomai. Yawu gârâmâ An-

itâje iknej eŋgatnejêâk wawaenenekmâ Kutdânenje Yesu Kiristo hâŋgângumu ge mum yahalop. Yawu olop gârâmâ lohimbi âlâ me âlâje yâkâlen bi-wiyeñanje kepeim mannomai yamâ meyekmu orowâk manmâ yâhâmbisâi.

7

Lohimbiye miakmai yan hâum sâop.

¹ Bukulipne, yuwu sâmu nâŋgâjet. Papatolipnenñaŋe yeŋe eŋgatyenjeâk watmâ girem den topne topne ekyongominiwi ya lâum manmunje nenekjetâ ârândân otmap. Yawu gârâmâ munomân mâtâp yaŋe biatbuap. Yakât topne yeŋe emelâk nâŋgâm heŋgeŋguwi. ²⁻³ Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nâŋgâjet. Lohimbi miakmai yan papatolipnenñaŋe girem den âlâ yuwu ekyongomai. Imbi yaŋe iknej eŋgatnejâk otmâ lokne pilâm ari lok ondop ki membuap. Yawu gârâmâ imbi yaŋe lokne tatbuap ya pilâm lok ondop orop ari manbuap yanâmâ lokne betjehen kionjmâ girem den ya longâeap sânomai. Yâhâ loknjaŋe bâlemu manmâ imbi kambut yaŋe lok âlâ ari membuap yanâmâ girem den ya ki longâewuap. ⁴ Den hâum yan yukât topne yuwu tap. Yesu Kiristone nengât sâm muop yan papatolipnenñaŋe yeŋe eŋgatyenjeâk watmâ girem den ekyongojetâ kulemguwi ya pesuk sâop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenñaŋe kepeiwin yanâmâ girem den âlâlâ yaŋe yawuâk pesuk sâningiop. Yakât otmâ Kiristone mumuŋjambâ yahalop yâk orop biwinenñaŋe hikuakmâ konohâk otmu yâkât wâtjan kinmâ Anitâ hoŋ

bawaŋgim manmain. ⁵⁻⁶ Otmu torokatmâ sâmune nâŋgânjet. Aŋgoân papatolipnenŋanje yeŋe engatyenŋeâk watmâ girem den topŋe topŋe ya tâŋ tâŋâk lâunomai sâm ningiwi. Yamâ benŋe girem den lâum pâpguminiwin. Lâum pâpguminiwin yan biwinenŋambâ nâŋgân nâŋgân bâlenje âlâlâ teteminiop. Yakât otmâ girem den ya nâŋgâmunŋe biwinenŋjan hâunenekminiop. Biwinenŋjan hâunenekmu tepnenŋe yahatmu otneâk nâŋgâm Mumuhât Amboŋe hoŋ bawaŋgiminiwin. Yâhâ Kiristoŋe yapâ holaŋnenekmu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem hewewenŋ tuhunenekmu Anitâ hoŋ bawaŋgimain.

Girem den nâŋgâmunŋe biwinenŋjan hâumap.

⁷ Papatolipnenŋanje yeŋe engatyenŋeâk watmâ girem den âlâlâ ekyongominiwi yapâ Kiristoŋe holaŋnenehop yan biwinenŋe hewewenŋâk otmu Anitâ hoŋ bawaŋgimain. Yakât otmâ Anitâŋe girem den Mose ekumu kulemguop yakât bâlenje sânom me? Yawu ki sânom. Mosehât girem dengât topŋe nâŋgâmain yan orotmemenŋe bâlenje yakât topŋe keterakningimap. Yâhâ “Lok âlâ me âlâŋe bukulipyenŋe yeŋgât imbilipyenŋe ki yekŋâlem ihilâk otnomai,” girem den ya ki nâŋgâwan mâne otmâ hilipgumbâm yakât biwinan ki hâunekmu keteraknihimbâp. ⁸ Yawu gârâmâ girem den ya nâŋgâmune biwinan hâuop yan yu ya topŋe topŋe ihilâk otmune bâleminiop. Yâhâ girem den ya ki nâŋgâwan mâne orotmemene bâlenŋahât topŋe ki tetem hengenŋgumu ekbâm. ⁹ Aŋgoân girem den ki kâsikum nihiwi yan biwine sânduk sâmu lohotŋjan manban. Yawu gârâmâ bukulipyenŋe

yengât imbilipyenê me iri sikumyeñe ki eknâlem ihilâk otjet sâm eknohowi. Girem den yawu tap yakât nângâwan yan biwinambâ nângân nângân bâleñe topñe topñe tetemu tepne yahatmu otbeâk nângâminiwan. ¹⁰ Yakât otmuâmâ nenje orotmemenenje bâleñe bet pilânehât Anitâñe girem den kalop yañe biwinan hâunekmu ihilâk otbehât nângâm yan hiliwahowomgât pat otban.

¹¹ Girem den ya nângâmune biwinan hâunehop yan Kâitgu kâitgu Amboñe, Satanje orotmemene bâleñe otminiwan yañe mem mete tuhunihimu biwine dondâ giop. ¹² Yawu gârâmâ Anitâñe ikñe biwi nângân nângânñambâ girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop yañe ki bâleop. Otmu yakât torehenje âlâ ki tâpihahop. Anitâñe ya kerek ekmu ârândâj olop. Yawu nañgan.

¹³ Yakât topñe nângâjetâ keterahâkgât ninan hâum sâmune nângâjet. Yuwu mon sâmune yan ki ârândâj otbuap. “Girem den yamâ âlepñe. Yawu gârâmâ ya nângâmune biwinan hâunekmu biwine dondâ giop.” Yawu ki nângâwom. Wuânje mem bâlenekmu biwine giop yakât yâhâpñe sâmune nângâjet. Girem den ya nângâmune biwinan hâunehop yan orotmeme bâleñe otminiwan yakât nângâmune hañ sânihimu biwine giâkgât Kâitgu kâitgu Amboñe Satanje ya mem mete tuhunihi-miniop. Yawu otmâ girem den yañe orotmeme-nenñahât topñe mem tetekñan tuhumu ekmaint.

¹⁴ Girem den yamâ Anitâñe ikñe biwi nângân nângânñambâ Mose ekumu kulemguop ya nângâmain. Yawu gârâmâ lok topnenñeâmâ yawu bia. Nenâmâ biwi nângân nângânnenñambâ

manman bâleŋe topŋe topŋe tetemu otmâ Bâlenjahât Amboŋe Satan hoŋ bawaŋgimain.

¹⁵ Yâhâ nâŋe otman meman yakât nâŋgâmune ki dopŋan otmap. Orotmeme bâleŋe ki otbom yawu sâman yamâ benŋe ihilâk ihilâk witgumâk otman. Yâhâ orotmeme âlepŋe otbeâk nâŋgâman yamâ otbe sâm pâpguman. ¹⁶ Yawu gârâmâ orotmeme bâleŋe bet pilâwan ya âlâkuâk ki otbom yawu sâman yamâ benŋe otman. Yawu otman yanâmâ girem den yaŋe biwinan hâunekmap. Yakât otmâ girem den yakât nâŋgâmune âlepŋe otmap. ¹⁷ Yâhâ otmune bâlemap yan nine engatneâk ki otman. Nâŋgân nâŋgân bâleŋanje biwinan tatmâ tetemap ya watmâ otman. ¹⁸ Yakât otmâ wuân âlepŋe biwinan tatmap? Yawuya âlâ ki tap. Yakât otmâ nâŋe âlepŋe otbeâk nâŋgâman yamâ hâum pâpguman. ¹⁹ Hâum pâpgum yan ki otbom sâman ya otmune bâlemap. ²⁰ Yâhâ ki otbom sâman ya otmune bâlemap yanâmâ biwinambâ nâŋgân nâŋgân bâleŋe tetemap ya otman. Yamâ nine engatneâk ki otmâ tâpikguman. ²¹ Yakât otmâ yuwu nâŋgâman. Lok topnenŋeâmâ bâleŋe dondâ. Yawu tap yakât otmâ orotmeme âlepŋe otbe sâm otman yanâk biwinambâ nâŋgân nâŋgân bâleŋe tetemu otmune bâlemap. ²² Yâhâ Anitâhât den biwinanje kepeim lâuwe sâm otmâ manman. ²³ Yawu gârâmâ lok biwinenŋambâ nâŋgân nâŋgân bâleŋe âlâlâ tetemap yakât otmâ Anitâhât den lâuwe sâm otmune hâiŋ hâiŋe otmu otmâ tâpikguman. ²⁴ Yakât nâŋgâmune biwine dondâ gemap. Yawu gârâmâ lok nenŋe biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe ya watmâ hiliwahomaingât âlâŋe yapâ menenekbuap?

25 Yamâ Yesu Kiristo. Yâkje hiliwahombâingât mâtâwâmbâ menenehop. Yakât otmâ Anitâ mepaembisâin.

Yâhâ den sâm aran yukât topje yuwu nângânom. Lok topnenje yamâ bâleje. Yakât otmâ biwinenjambâ nângân nângân bâleje topje topje tatemâ tetemu yan Bâlejahât Ambojaŋe otnjet sâm biwinenjan kioŋmap. Biwinenjan kioŋmap yanâmâ nenje wâtnenjanâk kinmâ Anitâhât den lâum hoŋ bawaŋgim hâum pâpgumain. Yawu gârâmâ Kiristohât wâtnjan konok kinmâ hoŋ bawaŋginomgât dop tap.

8

Wâtgât mâmâyahât Heakje mâmâŋe otningimu manmain.

1-2 Yakât otmâ yuwu sâmune nângâjet. Nenje Yesu Kiristohâlen biwinenje kepeimain yanâmâ Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heakje mâmâŋe otningimu yaŋak Bâleje Ambojaŋahât amutgen ki manmain. Yawu manmâ ari hiliwahonomgât mâtâp ya pilâm manman kârikjahât mâtâp ya watmain. Yawu otmâ Kiristo orop biwinenjaŋe hikuakmâ konohâk otmu manmain nenâmâ Anitâŋe den âiân ki katnenekmâ sâm hâreningiwuap. **3-4** Yakât yuwu sâmune nângâjet. Lok biwinenjeâmâ bâleje. Yakât otmâ biwinenjambâ nângân nângân bâleje topje topje tatemâ yan girem den ya lâune sâm hâum pâpgum tosa orowâk manminiwin.

Yawu otminiwin yakât Anitâŋe iknje nanje hâŋgângumu ge girem den yakât bulâŋe

nengâlen teteâk sâm lok otmâ sârerenenekmâ nengât kawenennjan kinmu kuñetâ muop yan tosanenjahât matje miop. ⁵⁻⁸ Yamâ yuwu sâmune nângâjet. Anitâ orop biwinenjahe hikuakmâ konohâk otmu manman kârikjahât pat kuningiop. Otmu Wâtgât mâmâyahât Heakne biwinenjan kioñmâ mâmâje otningimu yapâ biwi sânduhân manmâ hoñ bawañgimain. Yâhâ lok nombotjahe biwiyeñambâ nângân nângân bâleñe tetemap ya otne sâm biwiyeñe kilik kilik sâmu mansai. Lok yawuyahe Anitâhât hâkâj otmâ betbañgim biwiyeñe kârikne otmâ manmai. Yawu otmâ mannomai yamâ Anitâhe yekmu ki ârândâj otmu hiliwahonomai.

⁹⁻¹⁰ Lok yawuya Kiristohât Wâtgât mâmâyahât Heakne biwiyeñan ki kioñmâ mâmâje otyingimu yanak Kiristohât pat ki mansai. Yawu gârâmâ yenâmâ yawu bia. Yâhâ biwiyeñambâ nângân nângân bâleñe âlâlâ tetemap ya nângâm bet pilâmai. Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heakne biwiyeñan kioñmâ mâmâje otyingimu Kiristohâlen biwiyeñanje tiñâk kepeim manjetâ Anitâhe yekmu ârândâj otmap. Yâhâ hâmbâi munomai yanâmâ tosayejahât matje umut biwiyeñe ki hiliwahowuap. ¹¹ Yawu otmâ Wâtgât mâmâyahât Heakne mâmâje otyingimu manmâ yâhânomai yan Anitâhe yekmâ Kiristo mumuñambâ mem yahalop yakât dopjeâk yen gurâ mumuñambâ mem yahatyekbuap.

¹² Bukulipne, Anitâhe yuwu otmâ mannom sâm ningiop. Wâtgât mâmâyahât Heak yâkât wâtjan kinmâ Anitâhât tem lâuwañginom. ¹³ Yawu manmunje biwinenjambâ nângân nângân bâleñe âlâlâ

tetemap ya bet pilâm tem lâuwañgim mannom yanâmâ manman kârikjan katnenekbuap. Yawu gârâmâ biwinenjambâ nângân nângân bâleje âlâlâ tetemap yakâlâk nângâm otmâ hilipgum yâhânom yakât huhopje yamâ hiliwahonomgât pat mannom.

14 Yakât yuwu sâmune nângâjet. Nennej Anitâhât denje tem lâuwañgim yâkât Wâtgât mâmânjahât Heaknej biwi nângân nângânnenje mem pâroj pilâningiâk nângâmain yamâ Anitâje nenekmu ârândâj otmu nanne baratne bulâje sâm menenekbuap. **15-16** Otmu nenje Kiristohâlen biwinenje katbin yan Anitâje ikje Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu ge biwinenjan kioñmu ki kiŋgitnenjahât otmâ manmain. Yâhâmâ mâmâje otningimu Anitâhâlen torokatmunje nanne baratne sâm menenehop. Yakât nângâm "Awoñnenje, sâm nângâwañgimain. **17** Anitâje ikje nennej Kiristo hângângumu gemu lohimbi belângen manbiñe mem âlâlâ tuhuñetâ sâtgum muop. Yâhâ nenje yâkât tem lâuwañgim manmunje yâk otbañgiwi yakât dopjeâk mem âlâlâ tuhunenekjetâ mannom. Yawu mannom yanâmâ Anitâje himbimân nanje orowâk tatdomawotgât pat kuwañgiop yakât bulâje nen gurâ menom. **18** Hâmbâi sâp patoen bulâje menom yanâmâ hânân yuân umatje topje topje teteningimu manmain ya biatmu yakât nelâm nongowuap.

Sâp patoen Anitâje manman âiloñgoân katnenekbuap.

19-21 Embâñân Aram yet Ewañe otmutâ bâleop yakât matne Anitâñe hâhiwin kaknjan mandomawot sâm yitgiop. Otmu hânân âli wahap topne topne tap ya hârohâk sait kakyenjan pilâop. Yawu gârâmâ hâmbâi sâp patoen Kiristoje âwurem gewuawân Anitâñe nanne baratne sâm menenekmâ manman âiloñgoân katnenekbuap. Yanâmâ emelâk sait kakyenjan pilâop ya biatmu âli wahap topne topne tap yuñe âiloñgoâk tatmâ yâhâwuap ya emelâk sâm kalop. **22-23** Yakât topne nângâjetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâwe. Imbilipnenñahe naom mene sâm naomne hâliliakmu hâhiwin nângâm tatmâ belângen memai. Yakât dopneâk hânân âli wahap topne topne tatmâ arap otmu nen orowâk hâhiwin kaknjan mansain. Yakât otmâ sâp patoen Anitâñe nanne baratne sâm menenekmâ hâknenje âiñe ningimu manman kârikñahât pat yakât bulâñe menehât nângâm mansain. Yâhâ manman kârikñahât pat yakât bulâñe ya ki menom sâm biwi yâhâp otmaingât Anitâñe Wâtgât mâmânjahât Heak hâñgângumu ge mâmâñe otningimap yakât bulâñe nombotje nengâlen teteap yamâ yuwu. Buku orançim biwi sânduhân manmain, me Anitâhât denñe tem lâuwangimain, bulâñe yawuya.

24 Yâhâ emelâk biwinenje Kiristohâlen katbin yan manman kârikñahât pat yakât bulâñe hâmbâi menom yakât biwinenñahe mem manmain. Yawu gârâmâ bulâñe ya kerehâk teteop mâne ya mene sâm biwinenñahe ki mem manbâin. **25** Yawu gârâmâ bulâñe hâmbâi menomai sâm eknongowi ya mene sâm biwinenñahe tiñâk mem manmâ

yâhânom.

26-27 Yâhâ lohotje otmunje biwinenje gemapgât Wâtgât mâmâñjahât Heaknej mâmâñje otningimu biwinenje ârândâj otmap. Yakât yuwu sâmune nân̄gâñjet. Nenje Anitâ ulitgunom sâm kalop. Yawu gârâmâ wuân me wuân teteningiwuap yan ulitgumunje nân̄gâmu ârândâj otbuap yakât topje ki nân̄gâm hêñgeñgumain. Yawu gârâmâ Anitâñje biwinennjahât topje nân̄gâmap. Yawu gârâmâ yâkât biwiñjan nân̄gân nân̄gân âlâlâ tatmap ya iknej Wâtgât mâmâñjahât Heaknej nân̄gâm biwinennjan mem katmu ya sâm tem Anitâ ulitgumain.

Anitâñje tihitnenje otmâ yâhâwuap yakât ki gorâningiwuap.

28-30 Lohimbi âlâ me âlâñje Anitâhâlen biwiyeñanje kepeim tem lâuwañgimai yâhâmâ hân himbim ki kândikyotgop yapâek manmanyenjahât topje nân̄gâop. Manmanyenjahât topje nân̄gâm iknej nanijahât dop otnjet sâm ikñjan torokatyekmâ nanijañje ya yençât kunyeñje tatbuapgât sâm kalop. Ya yençât nân̄gâm sâm kalop yamâ meyekmap. Meyekmâ yan nân̄gâyinjimu ârândâñ otmu himbimgât pat kuyingimap ya kâriknej tatmâ yâhâwuap. Ya ki biatbuap. Yakât otmâ Anitâhâlen biwinenñanje kepeimain nengât tihitnenje otmâ mâmâñje otningimap. Yakât otmâ umatnej topje topje teteningimawâke yamâ biwi sânduhâñ manmain.

31 Den sâm aran yukât topje yuwu nân̄gânom. Anitâñje mâmâñje otningimu manman âlepñjan manmain. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñje mem ge

katneneknomaihât dop âlâ ki tap. ³² Anitâje wawaenenekmâ ikñe nanje hâñgângumu ge kawenennjan kinmâ mumbuap yakât nâñgâm ki alilop. Yawu otmâ wawaenenehop yakât nâñgâm tihitnenje otmâ yâhâwuap yakât ki gorâningiwuap. ³³ Nenje yâkâlen biwinenje katmunuje nenekmu ârândâj otmu nanne baratne sâm menenekmu manmain. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje den âiân katneneknomaihât dop âlâ ki otbuap. ³⁴ Yâhâ Yesu Kiristoje nengât kawenennjan kinmâ muop. Mumu Anitâje mumuñambâ mem yahatmu himbimân yâhâmu âwâje orop tatmâ nengât sâm ultigumap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje ki mem ge katneneknomai. ³⁵ Yesu Kiristoje wawaenenekmâ tihitnenje otmap. Yakât otmâ umatje topñe topñe teteningimu hâmbij gumbij manmain sâp yan biwi sânduhâan katnenekmâ ki pâpgumap. Me po teteningimap yan gurâ tihitnenje otmâ ki pâpgumap. Me Kiristohât den pat âlepje nâñgâjetâ gemu bet pilâmaiye mem âlâlâ tuhunenekmai yan gurâ sârererenekmâ ki pâpgumap. Me kapam teteru nongone sâm otmai yan biwinenje gemap sâm mâmâje otningim ki pâpgumap. ³⁶ Yâhâ umatje topñe topñe teteningimap yuwuyahe emelâk Anitâhât lohimbi ya yengâlen teteop yakât lok âlâje den kulemguop ya yuwu tap.

“Kutdâ, gâhât tem lâuhihim manmunje kasalipnenjanje hilipnongone sâm watnenekmâ mem âlâlâ tuhunenekjetâ sâtgum mansain.” ³⁷ Den yawu tap yakât yuwu nâñgânom. Umatje topñe topñe

teteningiwuap yan Kiristohât wâtnjan kinmâ kârikñeâk manmâ yâhânom. ³⁸⁻³⁹ Anitâne wawaenenekmap. Yakât otmâ Kutdânenje Yesu Kiristo yâkâlen biwinenñanje tñjâk kepeim mammom yanâmâ umatje topje topje teteningiwuap ya yawuâk wawaenenekbisâp. Yakât yuwu sâwe. Umatje kakñjan manmâ yâhâm munom yan menenekbuap. Me weke bâlenanje mângeñenekne sâm otnomai yan watyekbuap. Me aŋelo âlâ me âlâne mem ge katnenekne sâm otnomai yan nenekmâ tihitnenje otbuap. Me lok kutdâlipnenanje mem bâlenenekne sâm otnomai yan sârererenenekbuap. Me umatje âlâlâ yiwerenje teteningiwomap me gâmâlâk teteningiwuap yan gurâ mem âlepñjan katnenekbuap. Me hân kâlehen tai me ewan himbimân tai me wosapâ wosapâ taije mem ge katnenekne sâm otnomai yan gurâ Anitâne yawuâk tihitnenje otmâ yâhâwuap. Yawu nângâm biwi yâhâp ki otman.

9

Anitâne Awarahamgât pat kuwanguop ya ki biatbuap.

¹ Bukulipne, nâmâ Kiristo orop biwinetje hikuakmâ konohâk oap. Wâtgât mâmâñjahât Heakñe biwine ekmu ârândâj oap yawu biwinanje nañgan. Yakât otmâ den sâman yuâmâ bulâñjanâk ekyongoman. ²⁻⁵ Yakât otmâ nen Yura lohimbi topnenje sâm tetem ekyongomune nângâjet. Kândikum emelâk Anitâne lok komotje komotje

ya yenjât biwiyeñe ekmâ mem sâlipyongop. Mem sâlipyongop yamâ Awaraham, nanje Isaka, sesenje Yakop, hâkuje Yura, yu yenjât senâmbâ tetem sambe sambe otnjetâ ikne lohimbi bulâje sâm tihityeñe otminiop. Yawu otmâ hoj bawañe hângângumu ge manman âlepijan katyekbuap yakât pat kuyinjio. Pat kuyinjim yâk orop den hikum girem den âlâlâ ekyongop. Yawu otmâ iknjahâk hohetyenjan ge manbuap yakât selep tuhuwañgim mepaenjetâ nângâmu ârândâj olâkgât orotmemê topñe topñe sâm yinjio. Yawu manmâ ganjetâ ganjetâ yâk yenjât senâmbâ gâtne, imbi âlâ, kutne Maria, yâkâlen Anitâne Yesu Kiristo hângângumu gemu miop. Yakât otmâ Anitâ Hân Himbim Amboje mepaem yâhâmbisâin yamâ bulâjanâk. Yawu gârâmâ kapilipne kiñgitne orowâkne Kiristohât hâkâj otmâ mansai. Yakât otmâ kâlâpgât pat mansai. Yawu otmâ manjetâ nâje biwinanje ki orotne nângâyinjiman. Anitâne betnohomu hiliwahomune yâk meyekmâ nâhât welâmnâ mem katyekbuapgât mâtâp tap mâne âlepije sâmbâm. Den ekyongoan yuâmâ bulâjanâk. Nâje tosayenjahât otmâ kaweyenjan kinmâ mumbomgât mâtâp tap mâne yawu otbâm.

⁶ Yawu gârâmâ embâjân Anitâne Awarahamgât pat kuwanjiop ya ki biatbuap. Yawu gârâmâ Isirae lohimbi nombotjañak Anitâhât lohimbilipne bulâje manmâ gai. Yakât topñe yuwu sâmune nângâjet. ⁷ Anitâne yuwu sâm Awaraham ekuop.

“Gâhât sen yamâ nange Isaka yâkâlembâ tetem sambe sambe otmâ pat kuhihiwan yakât bulâje menomai.” Yawu sâm ekuop.

8-9 Yâhâ kândikum den ya ki ekuop yan Awaraham yet Sara yuwu sâm teteyitgiop.

“Hombaŋ kakŋan âwurem takawom yan imbihe Saraŋe naom membuap.”

Yawu sâm pat kuyitgiop yakât bonje yuwu. Sara ikŋak naom miop yâkât sen yamâ Anitâhât lohimbi bulâŋe otmâ pat kuwaŋgiop yakât bulâŋe menomai. Yâhâ Sara potje Hahaŋe naom miop yâkât sen yaŋeâmâ pat yakât bulâŋe ya ki menomai.

10 Otmu torokatmâ sâwe. Isakaŋe imbi miop yamâ kutje Leweka. Yâhâ Lewekanje naom boho yâhâp meyelehop, kutyetje Esau yet Yakop.

11-12 Yâhâ Anitâŋe ikŋe enŋatŋeâk watmâ otmap yakât topje teteâkgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lewekanje irak meyelekbe sâm otmu Anitâŋe yuwu sâm ekuop.

“Ataŋaŋeâmâ imiŋe hoŋ bawaŋgiwuap.” Yawu sâop.

Yakât otmâ yuwu nâŋgânom. Olowot miowot ya Anitâŋe ki nâŋgâm ikŋe enŋatŋeâk otmâ imiŋe, kutje Yakop, yâkât senâmbâ gâtŋaŋe ikŋe lohimbi bulâŋe otmâ Awarahamgât pat kuwaŋgiop yakât bulâŋe menomai sâm kalop. **13** Sâop yawuâk teteyiŋgiopgât Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Yakop sen ya yeŋgât nâŋgâmune yahatsap. Gârâmâ Esau sen yamâ hâkâŋ otmâ betyon-gowan.” Yawu ekuop.

14 Anitâŋe yawu otyiŋgiop yakât yâkŋe otmâ hilipguop yawu ki nâŋgânom. **15** Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Emelâk Isirae lohimbiŋe otŋetâ

dondâ bâleop yakât Anitâje nânğâm bâleyiñgim yuwu sâm Mose ekumu kulemguop.

“Lohimbi otjetâ dondâ bâleap. Yakât otmâ nine engatneâk otmâ kâsipyongom nombotje hilipyongowom. Yâhâ nombotje âlâmâ yekmâ tepne nânğâyîngim umam sâyingiwom. Yamâ nâhât wahap.” Yawu sâm ekumu kulemguop.

¹⁶ Yakât topje yuwu sâmune nânğâjet. Lohimbi âlâ me âlâje otjetâ bâlemap yan Anitâje matje yîngiwe sâm otmap yan lohimbi ya yeñgât bi-wiyeje ki watmâ otyingimap. Me wuân me wuân otningi sâm ultigumai ya yeñgât lau ki watmâ otyingimap. Yâku ikje nânğân nânğân ya konok watmu ârândâj otmap. ¹⁷ Yakât topje yuwu tap. Embâñân Anitâje Aihita lohimbi yeñgât kunyeje pato, kutje Parao sâm, den ekumu Mosenje kulemguop ya yuwu tap.

“Gâje kunge kârikje otmâ betnohowuat. Yawu otnihirâ sâmune umatje topje topje lohimbilipge yeñgâlen teteyiñgimu hâhiwin nânğânomai. Yanâmâ nâhât wâtne ekjetâ âlâ kândâkdâ otbuap. Ekjetâ yawu otbuap yakât den pat sâm hañ tuhujetâ hânñjan kulemjan arimu nânğâm mepaeneknomai. Yakât otmâ yâk yeñgât kunyeje sâm katgeksan.” Mosenje den yawu kulemguop tap.

¹⁸ Yakât topjeâmâ yuwu. Lok âlâ me âlâje otjetâ bâlemap yan Anitâje kâsipyongom ikje engatjeâk otmâ nombotje yekmâ mem lohotje tuhuyekmap. Yâhâ nombotje âlâmâ betyongomu yeñahâk hiliwahonomai.

Anitâje den eknongopy ya ki kakjan sânom.

19 Den yawu tap yakât otmâ yuwu mon sâm âinohonomai. “Anitâje iknej eñgatñeâk otmâ lohimbi nombotje betyongomap. Betyongomu yanâmâ otmâ tâpikgum hiliwahonomaihât pat manmai. Yâhâ hiliwahonomai yan Anitâje otmai ambolipje sâm yâk yengâlen gâitbuap yamâ bâlewuap. Yamâ wongât? Iknak betyongomu hiliwahonomai yakâ.” **20-21** Yawu mon sâm âinohonomai yakât yuwu sâmune nângâjet. Nen kereknej otmunje bâlemu tosa kaknjan manmain. Yakât otmâ Anitâje den eknongop ya ki kaknjan sânom. Yakât topne nângâjetâ keterahâkgât aman tuhumai yan hâum sâmune nângâjet. Imbi âlâne iknej eñgatñeâk deñgop kutakum aman yâhâp tuhuwuap. Tuhum pesuk pilâm âlâ mem bukuje wañbuap. Wañmu yâknej mem ari bukulipje orop yan sot um nem heroje otnomai. Yawu otmâ aman âlâmâ bau me pâi sot um yinjywom sâm mem kalop. Mem katmu aman yanje amboje yuwu sâm ekuwuap. “Meñ, gâje nâ tuhunekmâ bau me pâi yengât sot umbom sâm mem ketetmâ katneksat yakât nângâmune bâleap.” Yawu sâm amboje ekuwuap. Yakât otmâ ambojanje tuhuwe sâm nângâwuap dopñan tuhuwuap gârâmâ wuân me wuân otbuap yamâ nângâwuap dopñan otbuap. Yawu.

22 Yakât topneâmâ yuwu. Nen lohimbi kerek nenjähâk otmunje bâlemu hiliwahonomgât pat manmâ gain. Otmu Anitâhât wâtnej pato tetemu ekmâ sâm alahunehât kuk in yawu ki otmâ hilipnongop. Yawu otmâ orotmemenenje bâleje pilâm iknjan biwinenje katnehât lohotñan tuhunenehop. **23-24** Lohotñan tuhunenehop yakât

otmâ nen Yura lohimbi nombotnej otmu pâku lohimbi nombotnej mem menduhunenekmu yâkâlen biwinenنجе kepeim mansain. Yâhâ iknej biwiňahât topnej tetemu ekmâ mepaenehât iknjahâk wawaenenekmâ umam sâningim neneckmu ârândâj olop. Yawu gârâmâ hâmbâi sâp patoen yâk orop himbimân tatmâ heronje kaknjan manmâ yâhânomgât emelâk sâm kalop.

25 Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi Anitâne menenekmu biwi konohâk otmâ mansain. Den yan yuňe emet inânnjan poropete âlâ, kutnej Hosea sâm, yâk ekumu kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi hâkâj otmâ betyongomune nâhât pat ki mansai yamâ wawaeyekmâ nine nanne baratne sâm meyekbom.

26 Otmu emelâk hân tâmbâen manbi yan yekmâ yeňe nine pat ki mannomai sâm betyongowan. Yamâ hâmbâi meyekbom yan “Anitâ Manman Amboňahât nanje baratnej bulâje,” sânomai.” Den yawu tap.

27-28 Otmu poropete âlâ, kutnej Yesaia, yâknje emet inânnjan Isirae lohimbi yeňgât yuwu kulemguop.

“Isirae lohimbi dopnennejâmâ saru sâtnjan sak ekmain dop yawu mansain. Yawu gârâmâ nengâlembâ lohimbi kiňgitnej orowâknej Anitâ kutdânenňahât hâkâj otmâ dennej ki tem lâuwanjimai. Yakât otmâ sâp kâlep ki otmuâk yâk yeňgât sâm hâreyiňgim hilipyongowuap. Hilipyongowuawân lohimbi getek âlâneâmâ hâmenennej kinbuap.”

29 Otmu yakât den nombotnej âlâ yuwu

kulemguop.

“Nengât sen âlâkuâk tetem sambe sambe otnomaihât Anitâ Hân Himbim Amboñaje itit kiom tuhuningim nen kerek ki mem gulip tuhunenehop. Yâhâ nen kerek mem gulip tuhunenehop mâne emelâk Sotom Gomora ambolipnje kerek hilipyongomu kapi kâwurumñaŋak kinop yakât dopñeâk teteningimbâp.” Yawu kulemguop.

Yura lohimbiye Anitâhâlen biwiyeñaje ki kepeiminiwi.

³⁰ Den sâm aran yukât topnje yuwu nângânom. Pâku lohimbiye Anitâje yekmu ârândâj olâkgât ki nângâminiwi. Yawu gârâmâ yâkât den pat âlepnej nângâm yâkâlen biwiyeñe kepeim manjetâ yekmu ârândâj otmap. ³¹ Yawu gârâmâ nen Isirae lohimbi Anitâje neneckmu ârândâj olâkgât nângâm girem den lâune sâm pâpguminiwin. Yakât otmâ neneckmu bâleop. ³²⁻³³ Nenjeâmâ aŋgoân girem den lâum pâpgum Anitâhâlen biwinenñaŋe ki kepeiminiwin. Nenjahâk girem den lâum pâpguminiwin. Yakât otmâ Anitâje otningiop yakât nângâm Kiristohât dop kum kâlân hâum sâwe. Anitâje mâtâwân kât kârikñe katmu tatmap yan nengâlembâ lohimbi kingitñe orowâk yongomap. Yawu otmâ gai yan poropete âlâje den kulemguop yakât bulâŋe tetem gap. Den yamâ yuwu tap.

“Yuwu nângânet. Yerusalem kapi Sion pumjan tap yan kât âlâ katmune tatmap yan kapi ambolipnje yenjât kâiyenjan teñ sâwuap. Kâiyenjan teñ sâm yongomu ki ekmâ nângâm inâk ari-nomai. Otmu lohimbi âlâ me âlâje ya ekmâ

yâkâlen biwiyeñanje kepeim mannomai ya
yençâlen bulâje tetemu biwiyeñe dopñan ot-
buap.”

10

*Yura lohimbi otmu pâku lohimbi kutdâyeñe Yesu
konohâk*

¹ Bukulipne, yuwu sâmune nângâjet. Biwinañe
yawu nângâman. Nine kapilipnañe Kiristohâlen
biwiyeñanje kepeim manjetâ Anitâñe manman
kârikñahât pat kuyinqjâkgât nângâm ulitgum
manman.

² Yawu gârâmâ kapilipnañe
Anitâhât mâtâp girawu tap yakât pâinmâ tem
lâuwañgine sâm biwiyeñanje hikum mansai
yakât topñe emelâk nângâwan. ³ Yâhâ Anitâñe
nenekmu ârândâñ olâkgât mâtâp ya ekjetâ ki
keterakyinqimap. Yakât otmâ yene engatyenjeâk
otmâ mâtâpgât hâum pâpgumai. ⁴ Yâhâ girem
den lâum manmâ gawi yakât bulâje yamâ
Kiristo. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâje yâkâlen
biwiyeñanje kepeimai yamâ Anitâñe yekmu
ârândâñ otmap.

⁵ Yawu gârâmâ Anitâñe Yura lohimbi nenekmu
ârândâñ otbuap yakât emelâk Mosenje den âlâ
kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâje girem den ya tâj tâjâk
watnomaiñeâmâ manman kârikñan manno-
mai.”

Yawu gârâmâ lohimbi yawuya âlâ ki tap. ⁶⁻⁷ Yâhâ
lohimbiñe Kiristohâlen biwiyeñanje kepeiñetâ An-
itâñe yekmu ârândâñ otbuap yakât Mosenje den âlâ
yuvu kulemguop tap.

“Biwiyeñanje yuwu ki nângânomai. “Anitâje nenekmu ârândâj olâkgât bulâje himbimânn ewan tatmap. Yawu gârâmâ lok âlâje himbimânn yâhâ mem gewuapgât dop âlâ ki tap.” Otmu âlâ yuwu ki nângânomai. “Âo, bulâje yamâ hân amutgen tatmap. Lok âlâje yaken ge mem gawuapgât dop gurâ ki tap.” Yawu ki nângânomai.”

Gârâmâ Kiristonje ge tihitnenje olâk sâm âlâje himbimânn yâhâmemu geromawot. Me âlâje ge embun lok mumuñje tatmaiângen Kiristo memu âwurem garomawot. Yawu ki tap. Emelâk Kiristonje himbimâmbâ ge hohetnenjan manmâ muop. Otmu mumuñambâ yahatmâ tatmap. ⁸ Yakât otmâ Moseñe den nombotje torokatmâ kulemguop yamâ yuwu tap.

“Anitâje nenekmu ârândâj otbuapgât emelâk den kalop yamâ nângâm alahumunje biwinenjan tatmap.” Yawu tap.

⁹ Yâhâ Anitâje Yesu Kiristo mumuñambâ mem yahatmu tatmap yakât den pat lohimbi âlâ me âlâje nângâjetâ bulâje otmu biwiyeñanje Kiristohâlen kepeim tem lâuwañgim manmai. Yawu manmâ yakât topje sâm tetem bukulipyenje ekyongonomai yamâ Anitâje tosayenje pilâyiñgim meyekmu manman kârikñan mannomai. ¹⁰ Yawu tap gârâmâ nenje Kiristohâlen biwinenjanje kepeimain yakât otmâ Anitâje nenekmu ârândâj otmap. Yakât topje lohimbi ekyongomunje manman kârikñahât pat kuningiop yakât bulâje menom. ¹¹ Yâhâ pat yakât bulâje yamâ teteningimu menom yakât Moseñe den

kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâje yâkâlen biwiyeñanje kepeim mannomai ya yengâlen bulâje tetemu biwiyeñe dopñan otbuap.” Yawu tap.

12 Yâhâ Kuttânenje yamâ Yesu Kiristo konok. Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop dop konohâk mansain. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâje “Biwinenje gemapgât tihitnenje ot” sâm ultgunomai yamâ in yawu nângâyiñgiwuap.
13 Den yan yuñe emelâk poropete âlâje den kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâ kutdâne tihityenje olâkgât biwiyeñe yâkâlen katmâ ultgunomai yamâ meyekmâ manman kârikjan katyekbuap.” Yawu tap.

14-15 Yawu gârâmâ Kiristoje ikñje den pat âlepñje ari pâku lohimbi kâsikum yinginehât ki hângânnongop mâne ki ari kâsikum yingimbâin. Otmu den ya ki ari kâsikum yingiwin mâne ki nângâm hengeñgumbâi. Otmu ki nângâm hengeñguwi mâne yâkâlen biwiyeñe ki katbâi. Otmu angoân yâkâlen biwiyeñe ki katbi mâne “Biwinenje gemapgât tihitnenje ot” sâm ki ultgumbâi. Yakât otmâ ari den pat âlepñje pâku lohimbi kâsikum yinginom. Emelâk poropete âlâ, kutñje Yesaia, yâkñje den kulemguop ya yuwu tap.

“Den pat âlepñje ya mat taka eknongoai.”

16 Den yawu kulemguop gârâmâ Yura kapi ambolipñje dondâhâlâkñje den pat âlepñje nângâjetâ helekñje otmu bet pilâm mansai. Yakât otmâ Yesianje den yakâlâk torokatmâ kulemguop ya yuwu tap.

“Kutdâ, gâhât den pat âlepnej ya lohimbi ekyon-gomunje nângâjetâ bonje bia otmap.” Yawu tap.

¹⁷ Den sâm aran yukât topnej yuwu sâmune nângâjet. Lohimbi âlâ me âlâne Kiristohât den pat âlepnej ya buku nombotnej ekyongonjetâ nângâjetâ keterakyiningimu yanâmâ yâkâlen biwiyenje kepeim mansai.

¹⁸ Yâhâ Yura kapi ambolipnaje den pat âlepnej ya emelâk nângâwi. Yakât otmâ embâhân lok âlâne den kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbi hânjan kulemnjan mansainje Anitâhât topnej nângâjetâ keterakyiningiâkgât iknak wahap topnej topnej kalop yan ekmâ iknje topnej nângâmai.”

¹⁹ Yakât otmâ Isirae lohimbiye emelâk nângâjetâ keterahop. Kândikum emelâk Anitâne Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Yeñe pâku lohimbi yeñgât nângâjetâ gemap yamâ mem buku tuhuyekbom. Yawu otyingimune yeñe eweakmâ nângâm bâlenomai. Otmu yâknej nâhât topne ki nângâm hâlim milim mansai. Yamâ biwi sânduhân katyekmune yeñe yekmâ tepyenje kâláp sewuap.”

²⁰ Yâhâ Anitâne Yesaia den ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbiye nine manman âlepñahât mâtâp yakât topnej ki nângâm manminiwi yanje nângâjetâ hañ sâyiñgimu nâhâlen torokatsai.”

²¹ Yawu gârâmâ Anitâne Isirae lohimbi yeñgât nângâm yuwu sâm ekumu kulemguop.

“Isirae lohimbiñe nâhâlen torokatjetâ wawaeyekbehât nângâm lohotjan ekyongom gan. Yawu gârâmâ den nângâmai yamâ ândâpyeñe kârikñe otmâ den ya betgumai.”

11

Anitâye Yura lohimbi biwiyeje ekmâ kiwiliyekmâ nombotñeâk meyehop.

¹⁻² Emelâk Anitâye Isirae lohimbi ikñe pat kuyingiop yamâ ândâpyeñe kârikñe otmâ ki tem lâuwañgim gai. Yawu otbi yamâ Anitâye kerehâk ki betyongop. Kândikum emelâk Anitâye hân himbim ki kândikyotgowâmbâek Isirae ambolipñe yençât topyeñe nângâm heñgeñguop. Yakât otmâ ândâpyeñe kârikñe otmâ ki tem lâuwañgim mansai yakât ki pârâk pilâm kerehâk betyongop. Yâkñe kerehâk betyongop mâne nâ gurâ orowâk betnongomu yâkâlen biwinanje ki kepeim tem lâuwañgim gambâm. Yâhâ nâmâ Isirae amboje, Benyamingât senâmbâ gâtñe. Yakât otmâ emelâk Anitâye tâmbâne Awaraham yâkât pat kuwangiop ya nâku yawuâk membom. Nâmâ ki betnohop. Yâhâ nen yu mansain nengât dowâk otmâ manminiwi yan poropete âlâ, kutñe Elia sâm, yâkñe Anitâ ekum tâmbâlipnenje yençât yuwu sâop.

³ “O Anitâ, hotom uhihimain yakât kawe kum gahaem poropete loklipge watyekmâ nombotñe yongojetâ muwi. Nâ niniâk tem lâuhim mansan. Yawu gârâmâ hilipnohone sâm pâinneksai.”

⁴ Yawu sâmu Anitâye yuwu sâm ekuop.

“Nâŋe nine poropete lok 7000 yawuya mâmâŋe otyingimune kasalipyenye yeŋgât Lâpio âlâ, kutŋe Bali sâm, ya ki mepaem gai. Yawu otmâ tem lâunihim mansai.”

⁵ Yâhâ emelâk Anitâŋe Isirae lohimbi biwiyenye ekmâ kiwiliyekmâ nombotŋeâk mem buku tuhuyehop. Yakât dopŋeâk sâp yiwerenye yuâmâ Yura lohimbi biwinenye ekmâ kiwilinenekmâ iŋke eŋgatŋeâk otmâ nombotŋe betnongop. Otmu nombotŋe menenekmu biwinenŋe yâkâlen kepeim tem lâuwaŋgim yâkât pat mansain. ⁶ Yâhâ Anitâŋe otbin mewin ya ekmâ yakât dopŋan kiwilinenekmâ nombotŋeâk umam sâningiop mâne iŋke eŋgatŋeâk otmâ menenekmap ya ki sâmbâin.

⁷ Den sâm aran yukât topŋe yuwu nâŋgânom. Anitâŋe nenekmu ârândâŋ olâk sâm Isirae lohimbi dondâŋe mâtâp katyiŋgiop ya ki watmâ gawi. Yakât otmâ bulâŋe ki mem mansai. Yawu gârâmâ nen nombotŋe Anitâ iŋjahâk menenekmu mansainye yâkâlen biwinenŋe kepeim manmunye nenekmu ârândâŋ otmap. Yâhâ bukulipnenye kiŋgitŋe orowâkŋe kunyenye kârikŋe otmâ manbi yakât huhopŋe Anitâŋe betyongomu biwi pâlâmŋe manminiwi. ⁸ Den yan yuŋe emelâk den nombotŋe kulemgowi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Kunyenye kârikŋe otbi yakât huhopŋe Anitâŋe betyongomu biwi pâlâmŋe manmâ denŋe nâŋgânjetâ ki keterakyiŋgimap. Otmu mâtâp watmâ pâpgumai.” Topŋe yawu tap.

⁹⁻¹⁰ Yawu otminiwi yakât matŋe Anitâŋe yingiâkgât Dawitiŋe den âlâen hâum yuwu sâm ultiguop.

“Kasalipnaŋe sot me âlâlâ ekmâ biwiyeŋe kilič kilik sâmu mene sâm yan ki ekmâek paŋgonjân gejetâ meyehâkgât naŋgan. Me ki nâŋgâm nâŋgâm otmâ ari tupaeŋ kioŋjetâ yongowuapgât sâm ekgohoan. Me umatje kakyeŋjan yâhâmu tânyeŋe houŋ sâmu hâhiwin nâŋgâmbisâihât naŋgan.” Yawu sâm ulitguop.

Anitâŋe pâku lohimbi mem buku tuhuyehop.

¹¹ Aiop, den ekyongoan yukât topŋe âlâen hâum sâwe. Yura lohimbiŋe ki nâŋgâm nâŋgâm otmâ ari kâlân kâiyeŋjan teŋ sâmu yan tupaeŋ kioŋjetâ ki yongop. Yakât topŋe yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yura lohimbiŋe otmâ tâpikguminowi. Yâhâ pâku lohimbiŋe Anitâhâlen biwiyeŋaŋe kepeimai ya yeŋgât tosayeŋe pilâm manman kârikŋahât pat kuyingimap. Yâhâ yâk yeŋgâlen bulâŋe teteap yakât Yura lohimbiŋe eweakmâ nâŋgâm bâleyiŋgim bulâŋe orowâk membâinâ sânomai. ¹² Yâhâ Yura lohimbiŋe biwiyeŋe alitmâ Kiristohât hâkâŋ otbi yakât huhopŋe Anitâŋe pâku lohimbi mem buku tuhuyekmâ manman kârikŋahât pat kuyingiop. Yakât otmâ hâmbâi Yura lohimbi yeŋgât nâŋgân nâŋgâŋyeŋe keterakyiŋgim Kiristohâlen biwiyeŋaŋe kepeinomai. Yawu otmâ pâku lohimbi orop biwiyeŋaŋe hikuakmâ konohâk otmâ mannomai. Sâp yanâmâ Anitâŋe lukuleneneŋmu hop sambe kakŋjan mannom.

¹³ Yura lohimbi nengât topnenŋe yawu tap. Yâhâ pâku lohimbi yeŋgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Pâku lohimbi hâŋjan kulemjan manmâ arai ya yeŋgâlen ari Kiristohât den pat âlepŋe ekyongowehât yâkŋe menekmâ aposolo âi sâm

nihiop ya biwinaŋe tiŋâk kepeim manman. ¹⁴ Yâhâ den pat âlepŋe ekyongomune Kiristohâlen biwiyenje katnetâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyingimu mansai. Yawu manjetâ Anitâŋe Yura bukulipne betyongomu mansai yaŋe eweakmâ nâŋgâm bâleyingim âlâkuâk manman kârikŋahât pat kuyingiâkgât Kiristohâlen biwiyenje katnomaihât naŋgan. Yakât otmâ âi sâm nihiop ya tiŋâk mem manman. ¹⁵ Yura lohimbi kingitje orowâkŋe biwiyenje alitmâ Kiristohât hâkâŋ otbi yamâ betyongop. Yâhâ pâku lohimbi sesengâlkŋe yâkâlen biwienje kepeiwi ya yengât kaok nâŋgâm mem buku tuhuyehop. Yâhâ hâmbâi mâne Yura lohimbiŋe Kiristohâlen biwiyenje katnomai ya mem buku tuhuyekmâ manman kârikŋahât pat kuyingiwuap.

¹⁶ Tâmbânenje Awarahamje Anitâhâlen biwinenje kepeim ki biwi yâhâp otmâ manminiop. Yakât otmâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat sâm yâk otmu yâkât sen kuyingiop ya ki biatbuap. Yakât topŋe den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋjetâ keterakyinŋiâk. Sot um yan torehenje yamâ Anitâhât pat sâm mem ketetmunŋe ekmu ârândâŋ olop. Yakât otmâ nombotŋe âlâ yâkât ki mem ketetbin ya gurâ yawuâk ekmu ârândâŋ olop.

Yâhâ nen Yura lohimbiŋe yen pâku lohimbi orop Anitâhâlen biwinenŋe kepeim manmâ konohâk oain. Yakât nâŋgâŋjetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Koset gihit kândârâŋe ya Anitâŋe ekmu ârândâŋ otmap yakât dopŋeâk kele awatŋe ekmu ârândâŋ otmap. ¹⁷ Koset alikŋe memain yakât dop yamâ nen Yura lohimbiŋe

mansain. Yâhâ pâku lohimbi yenâmâ himan iknjak in tetemap yakât dop mansai. Yâhâ kosed awatnej bulâne ki kinbuap yamâ amboñaje kârâm pilâwuap. Yakât dopñeâk Anitâne Yura lohimbi nombotje betyongop. Yâhâ amboñaje ari himan awatnej kârâm mem takâ kosed awatnej kârâm pilâwuap yan mem katatgumu âi omoñ omoñ otmâ kinbuap. Yakât dopñeâk pâku lohimbinje Kiristohâlen biwiyeñanje kepeimai yen meyekmâ Yura lohimbi bulâne ya yençâlen torokatyekmâ tâmbâlipenje yençât pat kuyingiop ya yawuâk yençât kuyingimu mansai. ¹⁸ Yakât otmâ awatnej kârâm pilâwuap yakât dopñeâk Anitâne Yura lohimbi nombotje betyongom ya yençât kaweyenjan yen katyehop. Yakât otmâ yençahât nângâjetâ yahatmapgât yuwu sâmune nângâjet.

Kosed amboñaje topje lawitmâ pitim hençenjumu yanâmâ awatnej liñgarakmu bulâne kinbuap. Yakât dopñeâk Anitâne aingoân manman kârikjahât pat sâm Awaraham otmu yâkât sen ya yençât kuyingiop. Yakât otmâ pat kuyingiop ya torokatmâ yawuâk pâku lohimbi yençât sâm kuyingiop.

¹⁹ Bulâñjanâk pâku lohimbi yençât kawe teteyiñgiâkgât Anitâne Yura lohimbi biwiyeñe kârikje otmâ manbi ya betyongop. ²⁰⁻²¹ Yawu gârâmâ biwiyeñe kârikje otmu Kiristohât hâkâj otmâ yâkâlen biwiyeñe ki katbihât Anitâne betyongop. Yâhâ yen pâku lohimbinje yâkâlen biwiyeñanje tinjâk kepeim mansai. Yawuâk torokatmâ mannomai yanâmâ Anitâne

ki betyongowuap. Yakât nângâm hâkyeje mepaemaihât yuwu sâmune nângânet. Emelâk Yura lohimbiye kosegtâ dop otmâ manbi. Yawu gârâmâ Kiristohât hâkâj otjetâ yanak Anitâne betyongop. Yâhâ yenâmâ himangât dop oai. Yawu gârâmâ himan otmu kose totpyetje iknijâk iknijâk. Otmu yakât dopjeâk yen pâku lohimbi otmu nen Yura lohimbi topnenje iknijâk iknijâk. Yawuâke yamâ Anitâne yen meyekmâ nengâlen torokatyekmu orowâk mansain. Yâhâ yençâlen gâtje âlâ me âlâne Kiristo betgunomai otmuâmâ Anitâne biwiyejhât topje nângâm ambojan ambojan betyongowuap. Yakât nângâm yeje Anitâ ewe katmâ manjet.

²² Den sâm aran yukât topje yuwu nângânom. Yura lohimbiye biwiyeje kârikje otmu Kiristohât hâkâj otbi yamâ Anitâne betyongom matje tâj tâjâk yinjio. Yawu gârâmâ yenâmâ Kiristohâlen biwiyeje katbi yan umam sâyiñgim buku tuhuye-hop. Otmu biwiyejane tiñâk kepeim mannomai otmuâmâ yâku yawuâk buku otyinjiguap. Yâhâ yeje Kiristo betgum mannomai yamâ yen yawuâk betyongowuap. ²³ Anitâne Yura lohimbi betyongop ya yençât nângân nângânyeje keterakyinjimu Kiristohâlen biwiyeje katnomai yanâmâ Anitâne nângâyinjim himan awatje mem katakgumu âi omoj omoj otmâ kinsap yakât dopjeâk ikje komolân torokatyekmu manman âlepjanâk mannomai. Yawu otbuapgât wâtje pato tap. ²⁴ Yâhâ Yura lohimbi nen otmu pâku lohimbi topnenje iknijâk iknijâk tap yakât torokatmâ sâwe. Nen Yura lohimbiye kosegtâ dop mansain. Yâhâ yen pâku

lohimbiâmâ himangât dop mansai. Yakât otmâ Anitâje yen meyekmâ koset bât bâtnjan torokatyehop. Yawu gârâmâ topyeje iknijâk tapgât otmâ kâriknejâk ki tai. Yawu gârâmâ Yura lohimbi betyongop ya yeñgât topyeñeâmâ koset topje yawuâk tapgât otmâ Anitâje âlâkuâk koset bât bâtnjan torokatyekmu kâriknejâk kinnomai.

Hâmbâi Anitâje Yura lohimbi âlâkuâk mem buku tuhuyekbuap.

²⁵ Bukulipne, yuwu sâmune nângâjet. Anitâje Yura lohimbi betyongom yen meyekmu mansai. Yakât otmâ yeñahât nângâjetâ yahatmapgât yuwu sâm ekyongomune nângâjet. Wâtgât mâmâyahât Heaknej nângân nângânnê mem pâroj pilâmu Yura lohimbi topnenje nângâm heñgeñguan. Isirae lohimbi kinçitje orowâkjje biwiyeje kâriknej otmâ mansai ya nañgai. Yawu gârâmâ pâku lohimbi Kiristohâlen biwiyeje katmâ yâkâlen torokatnomai ya yekmâ nângâmu dopñan otbuap. Yanâmâ Isirae lohimbi nângân nângânyeje keterakyïngimu biwiyeje yâkâlen katnomai. ²⁶⁻²⁷ Biwiyeje yâkâlen katjetâ tosayeje pilâyiñgiwuap sâp yan emelâk Anitâje poropete âlâ den ekumu kulemguop yakât bulâje tetewuap. Den yamâ yuwu tap.

“Nâhât sâtgât Sion pumjan Yerusalem kapi tap yakât ambolipne yeñgâlembâ lok âlâ tetem Isirae lohimbi yeñgât tihityeje otmâ mem kuwikyekbuap. Yanâmâ orotmemeyeje bâleje bet pilâm nâhâlen torokatjetâ tosayeje pilâyiñgiwom. Pilâyiñgim orowâk mannomgât pat kuyiñgiwom.” Den yawu tap.

28 Yawu gârâmâ Yura lohimbiñe ândâpyeñje kârikjé otmu Yesu Kiristohât den pat âlepjé nângâjetâ gemu bet pilâjetâ yañak Anitâje betyongop. Yakât huhopjé yen pâku lohimbiñe den pat âlepjé ya nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyeñje katjetâ manman kârikjahât pat kuyinjgiop. Yâhâ Awaraham, Isaka, Yakop, yâknejâmâ Anitâhâlen biwiyeñjañe tiñâk kepeim tem lâuwañgim gawi. Yakât otmâ emelâk yâk yeñgât nângâop yakât dopñeâk yâk sen nângâyiñgimap. **29** Yâhâ Anitâje tâmbâlipyeñje nângâyiñgimu ârândâj otmu meyehop. Yakât otmâ bunewâk ki betyongop. **30** Yenâmâ embâjâñ yeñe enqatyeñjeâk otmâ Anitâhât ki nângâwañgim manminiwi. Yawu gârâmâ sâp yiwerenje yuâmâ Isirae lohimbiñe den pat âlepije nângâm hâkâñ otmâ betbañgim mansai. Yakât huhopjé yen pâku lohimbiñe den pat âlepjé ya nângâjetâ bulâje otmu Kiristohâlen biwiyeñjañe kepeim manjetâ Anitâje umam sâyiñgim tosayenje pilâyiñgiop. **31** Yakât dopñeâk Yura lohimbiñe biwiyeñje kârikjé otmâ Kiristohât hâkâñ otmâ mansai yañe hâmbâi yâkâlen biwiyeñje katnomai. Yawu otnomai yan yâk yeñgât nângâm umam sâyiñgim tosa pilâyiñgiwuap. **32** Yâhâ nen Yura lohimbi me yen pâku lohimbi kerekjé otmunje bâlem gap yakât topje nângâmunje keterakningiâkgât Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heakjé biwinenñjan gemap. Biwinenñjan gemu keterakningimu orotmemenenje bâleñje bet pilâm Anitâhâlen biwinenñjañe kepeimunje umam sâningim tosanenñje pilâningimap.

³³ Anitâje wawaenenekmâ tihitnenje otmâ gamap. Otmu yawuâk tihitnenje otmâ yâhâwuap. Yakât otmâ mepaean. Yâkjé yu ya otningim gamap yakât nennjahâk topnje nângâne sâm pâpgumain. Yâhâ biwinjan den girawu tatmap ya nennjahâk nângânomgât dop âlâ ki tap. ³⁴⁻³⁵ Den yan yuñe emelâk poropete lok nombotjaue den kulemguwi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Kutdâhât biwinjan den tatmap ya lok âlâ me âlâje yeñjahâk nângânomaihât dop âlâ ki tap. Otmu Anitâmâ nângân nângân amboje. Yakât otmâ wuân me wuângât ki âlâ pâpgumap. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâje Anitâ den kâsikum wañbuapgât gurâ dop ki tap.” Den yawu tap.

³⁶ Anitâ manman ambojaue hân himbim kândikyotgom hânân âliwahap topnje topnje kalop. Yâhâ iknjak kalowâmbâek hohem tatmâ gap, otmu hohem tatmâ yâhâwuap. Yakât otmâ miti den âlâ tap ya yuwu sâm ekyongomune nângâjet.

“Lok âlâ me âlâje Anitâ tosa katbañginomaihât dop âlâ ki tap.”

Den yawu kulemgujetâ tap yakât nângâm Anitâ mepaem manmâ yâhâmbisâin. Ya bonjanâk.

12

Nenje Kiristohât kâijé bâtje yawu manmain.

¹ Bukulipne, yuwu sâmune nângâjet. Anitâje iknjahâk wawaenenekmâ manman kârikñahât pat kuningimu mansain. Yakât dop kum sâwe. Emelâk embâñân Anitâje papatolipnenje yeñgât orotmeme topnje topnje sâm katyiñgiop. Yakât

otmâ miti lok kunlipyenjae mâtâp katyinqiop ya watmâ noniŋ bulimakao gâim yâkât pat sâm hotom uwanginjetâ hâmejan yâhâmu nângâmu ârândâŋ otminiop. Yakât topne nângâm yuwu otnomgât naŋgan. Anitâŋe mâtâp ningiop yu tâŋ tâŋjâk watmâ tem lâuwaŋgim manmâ yâhânom. ²Nenje girawu otmâ Anitâhât tem lâuwaŋgimunje nenekmu ârândâŋ otbuap? Yamâ yuwu otnom. Lohimbi belângen manmainje yeŋe nângân nângânyenjambâ tetemap ya watmâ orotmeme âlâlâ otmai yawu ki otnom. Yâhâ nenâmâ Wâtgât mâmâŋhât Heakje Anitâhât biwiŋambâ den mem biwinenŋjan katmu ya lâum manmâ yâhânom.

³ Otmu Anitâŋe ikŋahâk buku otnihim aposolo âi sâm nihiop. Yâkât sâtgât otmâ yuwu sâm ekyongomune nângâŋjet. Anitâhâlen biwinenŋjanje kepeim mansain. Yakât otmâ yâkje ikŋe âi tuhunomgât bulâŋe dopnenŋjan mem teteningimap. Yakât otmâ nenje âlâku amboŋjan amboŋjan biwinenŋjahât topne naŋgaŋginom. Yawu gârâmâ nenŋahât nângâmunje ki yahatbuap. ⁴⁻⁵ Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nângâŋjetâ keterahâk. Kiristone kunnenje oap. Yakât otmâ nenŋeâmâ yâkât kâŋe bâtne otmâ mansain. Yâhâ kâŋe otmâ yan yâkât hoŋ bam gamain. Otmu bâtne otmâ yan lohimbiŋe yâkâlen biwiyeŋe katŋetgât âi memain. Âi sâm ikŋiâk ikŋiâk ningiop ya mem tânahom manmâ yâhânom yakât yuwu sâmune nângâŋjet. ⁶ Nenje yâkâlen biwinenŋjanje kepeim manmain yakât dopŋanâk bulâŋe ikŋiâk ikŋiâk teteningimap ya yauuâk otnom. Anitâhât den sâm ekyongonomgât

biwinenje mem heweweñ tuhuop yakât dopŋan ekyongonom. ⁷ Otmu den kâsikum yŋginomgât biwinenjan kalop otmuâmâ yawuâk den kâsikum yŋginom. Yâhâ Kiristohât komot tânyongonomgât biwinenjan kalop otmuâmâ yawuâk tânyongonom. ⁸ Otmu bukulipnenje yengât biwiyeñe gemap sâm mem heweweñ tuhuyeknomgât biwinenjan kalop. Otmuâmâ yawuâk otyinginom. Yâhâ iri sikum me senje âlâlâ tatningiap ya nombotne mem kâsikum lohimbi nombotne yŋginomgât biwinenjan kalop yamâ heweweñâk nembe kalem otyinginom. Otmu Kiristohât komot yengât kunlipyeñe manjet sâm katneneknomai otmuâmâ biwinenjañe kepeim tâj tâjâk tihityeñe otnom. Otmu lohimbi yengâlen umatne âlâlâ teteyiŋgiwuap yan tânyongonomgât biwinenjan kalop otmuâmâ heroñe kakñan tânyongonom.

Biwinenjañe kepeiakmâ ewe karangim mannom.

⁹ Otmu buku oraŋgine sâm yan hâkñak hâkñak ki oraŋginomai. Orotmeme bâleñe pilâm orotmeme âilongoâk watmâ buku oraŋginomai. ¹⁰ Otmu bukulipyeñe orop ewe karangim biwiyeñanje kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ¹¹ Otmu âi tuhune sâm Anitâhâlen biwiyeñe hikum heweweñâk otmâ tuhunomai. ¹² Otmu lohimbi belângen manmaiñe mem âlâlâ tuhuyeknomai yan Anitâñe manman kârikñahât bulâñe hâmbâi ningiwuap nâŋgâm yakâlâk biwiyeñanje mem heroñe kakñan mannomai. Otmu biwiyeñe gemapgât haonjmâ ârândâñ Anitâ ulitguñetâ mâmâñe otyingiŋgiwuap. ¹³ Otmu bukulipyeñe yengâlen umatne âlâlâ teteyiŋgiwuap yanâmâ

in yawu tânyongonomai. Otmu lomba me lok pupne yengâlen takanomai ya nembe kalem otyiñginomai.

14 Otmu lok âlâ me âlâje mem âlâlâ tuhuyeknomai yamâ yakât matne Anitâje mem bâleyehâkgât sait kakyenjan ki pilânomai. Yâhâ yâkje lukuleyehâkgât ulitgunomai. **15** Otmu lohimbi kahân ari we bâle nângâmai yamâ biwiyeje sânduk sâekgât orowâk tatmâ biwiyeje mem sânduk tuhuyeknomai. Otmu bukulipyenjae buku âlâhât nângâjetâ yahatmu heroje kakjan mansap ya yeje yawuâk heroje otbañginomai. **16** Otmu yenâmâ Kiristohât komot konohâk mansai. Yakât otmâ biwi nângân nângânyejenjae hikuakmâ konohâk otmu tep âlep nañgañginomai. Otmu âi sâm yinginomai ya ekmâ tâñjât sâm ki bet pilânomai. Otmu ninahâk otmune ârândâj otbuap sâm yeñahât ki nângâjetâ yahatbuap. **17** Otmu lok âlâ me âlâje yen mem bâleyeknomai yakât matne ki kâpekyiñginomai. Yeje umam sâyiñgim buku otyiñginomai yanâmâ lohimbiye yekjetâ ârândâj otbuap. **18** Otmu lok âlâ me âlâje tepyeje kâu kâlâp semu yahatmâ yen yongone sâm otnomai yan mem lohotne tuhuyeknomai. **19** Otmu lok âlâ me âlâje yen mem bâleyeknomai yanâmâ Anitâ iñjak matne kâpekyiñgiwuap nângâm ki matne kâpekyiñginomai. Yakât emelâk Anitâje den âlâ Mose ekumu kulemuop ya yuwu tap.

“Ninak matne yingimune umatne kakjan manmâ yâhânomai.”

20 Yâhâ âlâmâ yuwu tap.

“Kasalipyenje po yingiwuap yanâmâ sot mem

yīngijetâ nenomai. Otmu tohât yekbuap yan gurâ to osom ga yīngijetâ nenomai. Yawu otyiñginomai yan yâkne ajuñ pato otnomai.”

Den yawu tap. ²¹ Yâhâ yen mem bâleyeknomai yan matñe kâpekyiñgimailhât biwiyeñe galemahom buku otyiñginomai. Yawu otyiñgijetâ kasalipyenjañe kaok nâñgânomai.

13

Gawamangât galem lipnenje yeñgât amutgen mannom.

¹ Bukulipne, gawaman me kiap kunlipyenje mansai ya yeñgât sâwoman. Lok âlâ me âlâñe yeñjahâk gawamangât lok kunje ki otmai. Anitâ iñjahâk gawaman âi sâm yîngim katyekmu kinmai. Yakât otmâ gawaman patoñe galem lipnenje katyekjetâ mansai ya yeñgât amutgen manmunje ârândâj otbuap. ² Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe ândâpyenje kârikne otmâ gawaman yeñgât den kumai yan Anitâhât nâñgâjetâ gemap. Yakât otmâ Anitâñe den sâm hâreyiñgimu matñe umatñe menomai. ³⁻⁴ Yâhâ gawamangât lok yanjeâmâ Anitâhât sâtgât otmâ tihitnenje otmai. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe orotmeme âlepne otmai yanje gawamangât lok yeñgât kiñgityeñjahât ki otmai. Lok yawuya yeñgât gawamangât lokñe nâñgâjetâ yahatmap. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe orotmeme bâleñe otnomai yakât Anitâñe nâñgâmu bâlewuap. Nâñgâmu bâlemu gawamangât lok kunlipyenje mâmâñe otyiñgimu tem lâuwañgim matñe yînginomai. Yakât otmâ lok yawuyanje gawamangât lok yeñgât kiñgityeñjahât otjet. ⁵ Yawu

gârâmâ lok âlâ me âlâye kilikmâ manne sâm otmainje gawamangât den lâum manjetâ yekjetâ ârândây otbuap. Yâhâ otnetâ bâlemu nângâjetâ biwyenjan hâuyekmapgât tem lâuyingim mannomai. Yawu mannomai yanâmâ gawamangât lok yanje Anitâhât sâtgât otmâ hâhiwin ki yiñginomai.

6 Anitâye lohimbi tihityeje otnet sâm gawamangât lok âi sâm yingimap. Yakât otmâ âiyenje tuhune sâm yan takesihât nanje katjet sâm ekyongonomai yan im in yawu katjetâ ârândây otbuap. **7** Yâhâ takesi topnje topnje ya yençâlen tap yakât mene sâm otnetâ ewe katyekmâ takesihât tewetsenje katnomai.

Manman kârikñahât bulâye menomgât sâp utâpguap.

8 Yâhâ yeje lok âlâ me âlâhâlen ari wahap wuân me wuân kandi mene sâjetâ tepyeje heweweñ otmu yinginomai. Yâhâ amboñanje yakât umburuk otbuawân in yawu yinginetâ pesuk sâwuap. Yawu otmâ bukulipyeyeje yençât nângâjetâ yahatmu yenjahât nângâjetâ gewuap. Yawu otmâ manmai yanâmâ Anitâye girem den Mose ekumu kulemguop ya kerek lâumai yakât dop otmap. **9** Yâhâ girem den yamâ yukât yan.

“Buku âlâhât imbi ki ekmâ otbuat. Me lok nombotñe ki yongorâ munomai. Me kombo ki meyinjiwuat. Me buku âlâhât senje âlâlâ ki ekiñâlem membe sâm biwihe pârâk pilâwuat.”

Girem den yu otmu nombotñe ki ekyongoan yakât den kunje yuwu tap.

“Nenjahât nângâmunne yahatmap yawuâk buku nombotne yeñgât nângâyiñgimunne yahatbuap.” Den yawu tap.

10 Yâhâ lok âlâ me âlâne den yu lâum buku âlâhât nângâjetâ yahatmap, lok yawuyañe buku âlâ me âlâhât ki nângâm bâleyingim mem ge katyekmai. Yawu otmâ buku konok otyiñgim girem den kerek lâumai yakât dopñe otmap.

11 Yawu torokatmâ otmâ mannomgât yuwu sâmune nângâjet. Emelâk Yesu Kiristohât den pat nângâmunne bulâne otmu yâkâlen biwinenje kat-bin yan Anitâne manman kâriknjahât pat kuningiop. Yawu gârâmâ pat kuningiop yakât bulâne menomgât sâp ya utâpguap. Yakât otmâ kâlâwahom yahatmâ Kiristohât âi tuhune. **12-13** Nen kerekje âi kâriknejâk tuhunehât biwinanje nañgan. Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nângâjet. Sâp yi-wereñe yuâmâ emet hañ sâwe sâm emet topje palalañ yap. Yakât otmâ kâlâwahom yahatmâ manman hânginje pilâm pesuk pilânomai. Orot-meme bâleñe âlâlâ ki otnomai. To kârikje ki nem biwi hâlim otnomai. Me ki hioñakmâ tep bâle nañgañginomai. Orotmeme yawuya bet pilâm yan lohimbi nombotñaqe lok senyeñan kinmâ orot-meme âlepñe nannie otnetâ yekmai yakât dopñeâk otmâ mannomai. **14** Yawu manmâ lohimbiñe Yesu Kiristohâlen biwiyeñanje kepeim manjetgât yâkje olop miop yawu otmâ tem lâuwançgim mannomai. Yawu manmâ yâkât den pat âlepñe sâm haok tuhunomai. Tem lâuwançgim mannomai yan emelâk orotmeme bâleñe eknâlem otmâ tâpikguminiwi ya witgum otmain sâm biwiyeñanje

galemahom mannomai.

14

Nenje orotmeme tâŋjât âlâlâ otmain yakât Anitâŋje ki nâŋgâmu yahatmap.

¹ Den âlâ yuwu sâmune nâŋgâjet. Lohimbi nombotŋaje Yesu Kiristohâlen biwiyenŋaje tiŋâk ki kepeim manmai yamâ yâkât den ki nâŋgâm hengenŋumai. Yakât otmâ lok yawuya orop den ki sahanŋinomai. Lok yawu yamâ buku otyiŋgim yâk orop biwiyeŋe hikuakmâ konohâk otbuap. ² Yakât yuwu sâmune nâŋgâjet. Lok nombotŋaje Kiristohât den nâŋgâm hengenŋum soŋgo bau ki ekmâ kiwilim nemai. Yâhâ lok nombotŋajeâmâ gorâyiŋgimu yuwu sâmai. “Mainj, soŋgo bau yukât topŋe girawu? Porom Lâpio mepaem hotom uyiŋgim yan nejetâ torehenŋe in tap ya yu mon?” Yawu sâm soŋgo bau ya bet pilâm salup konok nemai. ³ Yâhâ soŋgo bau nemaiŋe buku âlâhât ki nâŋgâjetâ gewuap. Otmu Anitâŋje soŋgo bau nemai ya yekmu ârândâŋ otmap. Yakât otmâ soŋgo bau ki nemaiŋe ya yengât ki nâŋgâm bâleyiŋgim sâm ge katyeknomai. ⁴ Lok âlâ me âlâŋe buku âlâhât nâŋgâm bâleyiŋgimai me sâm ge katyekmai yamâ Anitâ Ambonenŋaje yekmu bâlemap. Kutdânenŋe Kiristo iknjak lok kerek nengât biwinenŋe ekmap. Yakât otmâ hâmbâi nenŋe otmain memain ya ekmâ sâm hâreningiwuap. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe Kiristohât tem lâuwaŋgimai yamâ mâmâŋe otyiŋgimu hâmbâi sâp patoen yâkât sennjan kinŋetâ yekmu ârândâŋ otbuap.

5 Yâhâ Yura lohimbi nengât tatmâ nângâ nângâ hilâm me hombaŋ yamâ topŋe topŋe tap yakât sâwe. Anitâŋe nenekmu ârândâŋ olâk sâm lok nombotŋaŋe hilâm âlâ me âlâhât nângâŋetâ yahatmu yan tatmâ nângâmai. Otmu lok nombotŋaŋeâmâ hilâm âlâ me âlâhât nângâŋetâ dop konohâk otmu yan haŋjmâ ârândâŋ Anitâ mepaemai. Yakât yuwu sâmune nângâŋet. Hilâm âlâen me âlâen Anitâ mepaem tatnomai yamâ yen ikŋiâk ikŋiâk eŋgatyenjeâk otmâ yan biwi yâhâp ki otnomai.

6 Yâhâ lok âlâ me âlâŋe eŋgatyenjeâk otmâ hilâm âlâen me âlâen Anitâ mepaem tatmai yamâ yekmu ki bâlemap. Yâhâ lok âlâ me âlâ soŋgo bau nemaiŋe Anitâ mepaem nejetâ ya gurâ yekmu ki bâlemap. Otmu lok nombotŋe âlâ salup konok nemaiŋe yawuâk Anitâ mepaem nejetâ yekmu ki bâlemap. Yakât otmâ eŋakmâ ki sâm ge karaknomai.

7.10 Den sâm aran yukât topŋe yuwu nângânom. Kiristohât lohimbi emelâk muwi, me sâp yi-wereŋe mansain me hâmbâi tetem mannomai kerek nengât Kutdânenŋe otmâ galemnongoâk sâm Anitâŋe hâŋgâŋgumu ge muop. Otmu mu-muŋambâ mem yahatmu tatmap. Otmu yâkŋe konok kunnenŋe tatmâ yâhâmbisâp. Yakât otmâ nenŋahâlâk nângâm mannomgât dop âlâ ki tap. Otmu sâp patoen Anitâŋe biwinenŋe ekmâ den sâm hâreningimu Kiristoŋe sârererenenekmâ manman kârikŋjan mem katnenekmu orowâk manmâ yâhânom. Yakât otmâ ki sâm bâleaŋginom. **11** Den yan yuŋe emelâk Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Nâmâ Manman Amboŋe. Yakât otmâ lohimbi

kerekŋe ewe katnekmâ metenan kinmâ “Ambonenŋe, gâhât heroŋe nânŋâhihiain” sâm mepaeneknomai.” Yawu tap.

12 Yakât otmâ nen kerekŋe Anitâhât senjan kinmâ otmain memain yakât ekumunŋe nânŋâwuap.

Bukulipnenŋaje manman âlâ manmai ya yekmâ ki nânŋâm bâleyiŋginom.

13 Yakât otmâ ki nânŋâm bâleaŋginom. Yâhâ bukulipnenŋaje otjetâ bâlemap sâm nenŋahâlâk ki nânŋâmunŋe yahatmu ihilâk mannom. Yâk orop biwinenŋaje hikuakmâ konohâk otmu mannom.

14 Nâŋe Kiristo orop biwinetŋe hikuakmâ konohâk oap. Yakât yuwu nânŋâmune bulâŋe oap. Anitâŋe wahap topŋe topŋe, sot kåle, soŋgo bau, me âlâlâ, yuâmâ ki neneŋe sâm samut ki kalop. Wahap topŋe topŋe kalop yamâ neneŋeâk hârok. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe soŋgo bau me sot kåle ekmâ ki neneŋe sâm samut katmai yamâ yeŋe enŋatyeŋeâk watmâ katmai. Yawu sâmai yakât kakŋjan ihilâk neŋjetâ biwiyenjan hâumu aŋulaknomai yamâ yeŋe wahap. Anitâŋe orotmeme yawu otjet sâm ki kalop. **15** Yawu gârâmâ bukulipnenŋaje soŋgo bau ki nemai ya yeŋgât senyenjan soŋgo bau ihilâk nenom yamâ dondâ bâlewuap. Kiristoŋe bukulipnenŋaje yawuya orowâk nengât sârererenenekmâ ge muop. Yakât otmâ nenŋe lok sen senâŋ tatmâ soŋgo bau nemunŋe bukulipnenŋaje yawuyaŋe nenekmâ nengâlen torokatŋetâ orowâk nenom yanâmâ samut katbi ya loŋgâem ihilâk neŋjetâ biwiyenje orotok sâwuap. Biwiyenje orotok sâmu Kiristo

betbañgim orotmemeyeje bâleje pilâwi ya miwirikum otmâ hiliwahomai sâm nenje lok sen senân kinmâ soñgo bau ki nenom. ¹⁶ Nenjeâmâ soñgo bau nemain yan biwinenñanje nângâmunje ki hâunenekmap. Yawu gârâmâ bukulipnenje nombotñaqe nenekmâ sâm bâleningimaihât lok sen senân tatmâ soñgo bau ki nenom. ¹⁷ Yawu gârâmâ nenje sot kâle me soñgo bau kiwilim nombotñe nemain otmu nombotñe ketetmain yakât Anitâje ki nângâmap. Yâhâ biwinenñanje hikuakmâ konohâk otmu tem lâuwañgim herorje kakñjan mannehât Wâtgât mâmâñjahât Heakkje mâmâñe otningimap. ¹⁸ Yawu manmunje lohimbi belângen manmaiñe nângâningiñjetâ yahatmu Anitâje nenekmu ârândâj otmap.

¹⁹⁻²¹ Yawu gârâmâ yâhâpje sâmune nângâjet. Anitâje sot kâle me soñgo bau katningiop yamâ neneje hârok. Yawu gârâmâ bukulipnenñanje nenekmâ nengâlen torokatñjetâ orowâk nemunje yan yeñjak samut katbi ya longâemai sâm lok sen senân tatmâ soñgo bau me to kârikje ki nenom. Yâhâ bukulipnenñanje wuân me wuângât samut katmai yañe nângâm bâleningimaihât ya yeñgât senyeñjan kinmâ ya ki otnom.

Nen Anitâhât komot konok mansain yuñe hioñjakmain sâm sot kâle me soñgo bauhâlâk ki nângânom. Yawu gârâmâ biwinenñanje hikuakmâ konohâk otmu tihit orançginom yakâlâk nângâm mannom. ²²⁻²³ Yakât yuwu sâmune nângâjet. Anitâje soñgo bau me senje âlâlâhât samut ki kalop ya nângâmain. Yakât otmâ soñgo bau me âlâlâ nemain yan biwinenñanje nângâmunje

ki hâunenekmap yan heroje nângâmain. Yawu gârâmâ bukulipnenje nombotjañe songo bau me to kârikñe me âlâlâ yakât samut katmai ya senyenjan kinmâ ya ki otnom. Yâhâ Anitâñe konok biwinenjahât topje nângâmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje biwi yâhâp kakñan yu ya otmai me nemai yanâmâ biwiyeje ekmu ki ârândâj otmap.

15

Kiristoje iknjahâlâk ki nângâm manminiop yawu mannom.

¹⁻³ Bukulipne, yeñahâlâk nângâmai hât yuwu sâm ekyongomune nângâjet. Kudânenje Kiristoje iknjahâlâk ki nângâm manminiop. Yakât emet inânnjan lok âlâje den kulemguop yakât bulâje Kiristohâlen teteop yamâ yuwu tap.

“Anitâ, lohimbi gâhât sâm bâlehihimaije nâje tem lâuhihiman yakât mem ge katneksai.”
Yawu tap.

Yâhâ Kiristoje olop yakât dopjeâk nenâmâ yuwu otnom. Bukulipnenjañe Anitâhât den topnjambâek ki nângâmai je songo bau nenehât samut katmai ya yeñgât ki nângâm bâleyinjim nenjahâlâk nângânom. Yawu otmâ Anitâhât den nângâm heñgenjujet sâm lohotnjan den kâsikum yinginom. ⁴ Emelâk Anitâñe den ekyongomu kulemguwi ya nângâm mannom. Yawu manmunje umatje topje topje teteningiwuap yan ki pârâk pilâmunje biwinenje orotok sâwuap. Emelâk manman kârikñan mannomgât pat kuningiop yakât biwinenjañe mem mannom. ⁵⁻⁶ Yâhâ Anitâhâlen biwiyejanje kepeim manjetâ umatje âlâlâ teteyinjiguap yan mâmâje otyinjimu

ki lohotnej otjetâ biwiyeje orotok sâwuap. Otmu biwi nânjân nânjânyejahe hikuakmâ konohâk otmu lauyenje menduhum Kudânenje Yesu Kiristo âwâje mepaejetgât nânjâm ultigum manman.

Yura lohimbiye pâku lohimbi orop manman kârikñahât bulâje menomai.

⁷ Kiristoje buku otningimap yan orotmemenenje yuwu yawu otmain yakât ki nânjâmap. Yakât otmâ bukulipyenje orop biwiyejahe hikuakmâ konohâk otmu ki sâm bâleañginomai.

⁸ Yawu otmâ Anitâ mepaem yâhânomai. Otmu emelâk Anitâje Awaraham, Isaka, otmu Yakop ikne pat kuyinjim den ekyongop. Yâhâ sâp yiwerenje yuâmâ nenje pat yakât nelâmgüp nânjâmaingât nanje Kiristo hângângumu Yura lohimbi nengâlen teteop. Nengâlen tetem yan nenje Anitâhlen biwinenjenje kepeim pat yakât bulâje menomgât kulem topje topje mem ikne den pat âlepje eknongop. ⁹ Yâhâ yen pâku lohimbiye yawuâk yâkâlen biwiyejahe kepeiñetâ Anitâje umam sâyinjim tosayenje pilâmu orowâk mepaem mannomgât giop. Den yan yuñe emet inânnjan poropete nombotjahe den kulemguwi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yakât otmâ nâje pâku lohimbi orop manmâ kiki meñgihim mepaeheknom.”

¹⁰ Otmu âlâmâ yuwu tap.

“Emelâk Anitâje Isirae lohimbi meyekmâ pat kuyinjioip ya orop pâku lohimbiye menduhuakmâ heronje otbañginomai.”

¹¹ Otmu âlâmâ yuwu tap.

“Lohimbi hânjan kulemjan me wosapâ wosapâ mansai ya orop Kudânenje Anitâ mepaene.”

¹² Otmu âlâmâ Yesaianje kulemguop ya yuwu tap.

“Dawithihât senâmbâ gâtne âlâne tetem pâku lohimbi yençât kunyeje manmâ tihityeje otbuap. Tihityeje otmu lohimbiye yâkâlen biwiyeñanje kepeim mannomai.” Den yawu tap.

¹³ Anitâje manman kârikñahât pat kuningiop yakât bulâne orowâk menomgât mâmâne otningimu yâkâlen biwinenñanje kepeim manmain. Yenê yawu torokatmâ mannomai yan biwiyeñanje hikuakmâ konohâk otmu heronje kakñan mannomai. Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâne otyingimu pat kuyiñgiop yakât bulâne menomai sâm Anitâ ulitguman.

Anitâje Kiristohât aposolo sâm Paulo âi wañop.

¹⁴ Bukulipne, yenê biwiyeñanje hikuakmâ buku orançim Anitâhât den yakât ki hâum pâpgum mansai. Yakât otmâ yenjahâk den kâsikum aňgim tânahonomaihât dop tap. Biwinañje yawu nangan.

¹⁵⁻¹⁷ Otmu yen pâku lohimbiye Kiristohâlen biwiyeñanje kepeim manjetgât Anitâje ikñahâk nângânihim Yesu Kiristohât aposolo sâm âi nihiop. Yakât otmâ Kiristohât den pat âlepne kâsikum yingim gan. Yâhâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâne otyingimu Anitâhât tem lâuwañgiñetâ yekmu ârândâj olâkgât nâje biwinañje tiñâk kepeim hoñ bawañgiman. Hoñ bawañgim yan Kiristo orop biwinetñanje kepeiakmu mâmâne otnihimu âi memune bulâne pâku lohimbi yençâlen tetemap. Yakât nângâmune yahatsap.

Yakât otmâ den kulemgum katyinqian yukât pâne konok konok nângâm heŋgeŋgujetgât pahâk ekyongoan. ¹⁸⁻²¹ Kiristonje mâmâne otnihimu âi memune bulâne teteap yakât sâwe. Emelâk bukulipnaqe Kiristohât den pat ya Yerusalem kapi ambolipne ekyongowi. Yakât otmâ yâkne âi tuhuwi ya torokatmâ tuhuwomgât ki nângâwan. Yawu gârâmâ nâmâ lohimbi Kiristohât den pat ki nângâwi ya yeŋâlen nâje sâm ari ekyongowehât nângâwan. Yawu nângâm Yerusalem kapi pilâm yapâ kapi nombotje ya yeŋâlen nep tuhum yanak Ilurikon mewan. Yan ari den pat âlepne ekyongowan. Otmu Wâtgât mâmâyahât Heakje mâmâne otnihimu kulem topne topne memune ekjetâ âlâ kândâkdâ otmu Kiristohâlen biwiyene katbi. Den yan yuŋe emelâk poropete âlâne den kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yâhâ lohimbi hânjan kulemjän manmâ yâkât den pat ki naŋgai ya yeŋâlen ari puwâk ekyongonjetâ nângâjetâ keterakyinqiwuap.” Yawu tap.

Pauloŋe Roma kapi ariwom nângâm yakât ekyongop.

²² Otmu nâje kapi ârândâŋ yâhâm gem den pat âlepne ekyongowan yan yeŋâlen takawom sâm yambuje berumje biwinâne hikum gaminiwan.

²³ Den ekyongom gamune ârândâŋ oap gârâmâ kapi yu pilâm yeŋâlen takawom. ²⁴ Taka tipine tatmâ nângâwom yanâmâ yen orop Kiristohât den alahum tep âlep naŋganjinom. Yen orop yan manmâ yapâ yeŋe mâtâp menihinetâ Sipein hânân ari Kiristohât den pat puwâk

ekyongowom. ²⁵⁻²⁷ Otmu Yerusalem kapi ambolipŋaje Kiristohâlen biwiyeŋanje kepeim mansai ya nombotje senje âlâlâhât umburuk otmâ mansai. Den pat ya Makeronia otmu Akaia ambolipŋe Kiristohâlen biwiyeŋanje kepeim mansai ya ekyongomune nâŋgâm tânyongone sâm nanje mem menduhum nihiai. Yakât otmâ biwinaŋe yuwu naŋgan. Angoân nen Yura lohimbiŋe kapinenŋe pilâm pâku lohimbi yenŋâlen ari Kiristohât den pat ekyongowin. Ekyongomunje nâŋgâjetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyeŋe katjetâ Anitâŋe tosa pilâyinŋim manman kârikŋahât pat kuyinŋiop. Yakât matŋeâmâ pâku lohimbiŋe Yura lohimbi senje âlâlâhât umburuk mansai ya yenŋât nanje menduhum nihiai yu mem ari Yerusalem kapi ambolipŋe yiŋgiwom. ²⁸ Otmu pâku lohimbi Kiristohâlen biwiyeŋanje kepeim mansaiŋe tep âlep nâŋgâyinŋim nanje yu menduhum katyiŋgai yukât den pat ekyongowom. Ekyongom yanâmâ yâk pilâyekmâ yenŋâlen takawom. Taka yen orop yan tipiŋe tatmâ nâŋgâm benje yen pilâyekmâ Sipein hânâŋ ariwom. ²⁹ Yenŋâlen takawom yan Kiristoŋe mâmâŋe otningimu biwinenŋanje kepeiakmâ konohâk otmu heroŋe nangaŋgim mannom. Biwinaŋe yawu naŋgan.

³⁰ Bukulipne, Kudânenŋe Yesu Kiristoŋe sârererenenekmâ kawenenŋan kinmu kuŋjetâ muop. Yakât yeŋe nâhât sâm Anitâ ulitguŋetâ mâmâŋe otnihimu lohimbi belâŋen manmai ya den pat âlepŋe ekyongomune nâŋgâm Kiristohâlen biwiyeŋe katnomai. Otmu

Wâtgât mâmâyahât Heakje mem heweweñ tuhunenekmu biwinenñanje kepeiakmâ mansain. Yakât yuwuhât otmâ nâhât biwiyeñanje tiñâk kepeim ulitgunomai. ³¹ Pâku lohimbiñe nanje mem menduhum nihiái yu mem ari Yerusalem kapi ambolipne yingiwom. Yingimune nângâjetâ ârândâj otbuapgât ulitgunomai. Otmu Yuraia ambolipne Kiristohât den pat nângâjetâ gemu bet pilâmaiñe mem bâlenekmaihât ulitgunomai. ³² Yawu ulitgunomai yanâmâ Anitâje nângânihimu yençâlen takamune orowâk tatmâ biwinenñe sânduk sâmu heroe nañgañginom. ³³ Otmu Anitâ biwi sânduhân katnenekmapne yen orowâk tatmâ tihityeñe olâkgât ulitguman. Ya bonjanâk.

16

Pauloje Roma yeñgât nângâyiñgiop.

¹⁻² Bukulipne, nâ yeñgât tep hero nângâyiñgian. Yakât otmâ den bâiñe yu sâm hârewé. Tounenñe âlâ, kutne Piwi sâm, yâkje Kengeria ambolipne Kiristohâlen biwiyeñanje kepeim mansai ya yeñgât hoñ bawa manmâ tânyongomap. Otmu nâ gurâ yawuâk tânnohomap. Yakât otmâ pepa yu bâiñe kulemguan gârâmâ Piwi wañmune mem Roma yeñgâlen takawuap. Takawuap yanâmâ Kutdânenñe Kiristoje buku otningiop yakât dopñeâk yeñgu buku otbañginomai. Otmu wahap wuân me wuângât umburuk otmâ âiyongowuap ya in yawu wañnomaihât nañgan.

³ Otmu yeñgâlen gâtje lohimbi yâhâp, kutyetje Akuila yet Pirisila, yâk orop biwinenñanje hikuakmu Kiristohât âi meminiwin. ⁴ Âi orowâk

meminiwin yan lohimbi belângen mansaije mem bâlenekmai sâm hâkyetje ki biuk sâop. Yawu otmâ tânnohomutâ orowâk nep tuhum gawin. Yakât otmâ nâ otmu pâku lohimbi Kiristohâlen biwiyejanje kepeim mansaije yâk yetgât nângâyitgian.⁵ Otmu lohimbi nombotjanje yâk yetgât emelan yâhâ menduhuakmâ Kiristohât den ya alahum kiki mewaŋgim mepaemai yeŋgât nângâyinjgian.

Otmu Asia hânâن gâtnej, lok âlâ, kutje Epaineto sâm, angoân Kiristohâlen biwiŋe kalop yâkât nângâwaŋgian.⁶ Otmu imbi âlâ, kutje Maria, yâknej yeŋgât nângâmu yahatmu hoŋ bayingim mansap yâkât nângâwaŋgian.⁷ Otmu bukuyâhâtne âlâmâ, kutyetje Andoroniko yet Yunia. Nâje Kiristohâlen biwine ki katban yan biwiyetje yâkâlen katmâ aposolo âi mem gaowot. Yakât otmâ mem pâi emetjan katyelekhetâ orowâk manbin. Yâk yetgât nângâyitgian.

⁸ Otmu bukune âlâmâ, kutje Ambiliato, yâkât nângâwaŋgian. ⁹ Otmu lok âlâ, kutje Uruwano, orowâk manmâ Kiristohât âi mewit yâkât nângâwaŋgian. Otmu bukune, Sitaki yakât nângâwaŋgian.¹⁰ Otmu bukune âlâmâ, kutje Apele sâm, emelâk yâkâlen umatje âlâ teteop. Yawu tetewaŋgiop yamâ Kiristohâlen biwiŋanje tiŋâk kepeim kârikjeâk kinop, yakât nângâwaŋgian. Otmu Aristowolohât hep torehenlipje yeŋgât nângâyinjgian. ¹¹ Otmu bukune âlâmâ, kutje Herorion, yâkât nângâwaŋgian. Otmu Narikisohât hep torehenlipjanje Kiristohâlen biwiyejanje kepeim mansai ya yeŋgât nângâyinjgian.

12 Otmu ata gari Tiripaina yet Tiriposanje Kudâhât tem lâuwaŋgim yâkât âi tuhum mansawot ya yetgât nâŋgâyitgian. Otmu imbi âlâ, kutje Peasi, Kudâhât âi yakât biwiŋjane tinjâk kepeim tuhum mansap yâkât nâŋgâwaŋgian. **13** Otmu lok âlâ, kutje Lupo, yâhâmâ Kudâhât tem lâuwaŋgimu ekmunje yahatsap. Otmu mâmâŋjane yâk wawaep yakât dopneâk nâ wawaenekmâ gaop yâk yetgât nâŋgâyitgian. **14** Otmu lok kingitje orowâkje menduhuakmâ Kudâ mepaem manmai ya yeŋgâlen gâtje nombotjeâk kutyenje yongonbe. Asingirito, Pilehon, Herema, Patorowa, Hereme, yâk yeŋgât nâŋgâyiŋgian. **15** Otmu lohimbi yâhâp, Piloloho yet Yulia, emetyetjan bukulipyetje, Nero otmu garije, âlâmâ Olimpa, lohimbi nombotje kutyenje ki nâŋgâyiŋgian ya orowâk menduhuakmâ Kiristo mepaemai yâk yeŋgât nâŋgâyiŋgian.

16 Yakât otmâ yu sâlikum nâŋgânomai. Yawu otnomai yan Anitâhâlen biwiyeŋjane kepeim buku orangim mansai yakât heroje nâŋgâm parahuaknomai. Otmu kapije kapije Akaia otmu Asia hânâr tatmâ arap yakât ambolipne biwiyeŋjane Kiristohâlen kepeim mansaije yeŋgât nâŋgâyiŋgai.

17-18 Bukulipne, den tâlâwâk ekyongomune nâŋgâm heŋgeŋgum biwiyeŋjan katjet. Angoân topne katmâ Kiristohâl komolâmbâ nombotje yeŋgâlen toho yâkât den pat âlepne kâsikum yîŋgiwi. Den kâsikum yîŋgiwi yamâ yeŋambâ gâtje lok nombotje yeŋahât nâŋgâŋjetâ yahatmu kudânenje Kiristohâl ki tem lâuwaŋgimai. Yâkje

den bulâje ya nângâm kelaŋgatmâ bukulipyenje lohotŋan mansai ya kâityongom biwiyeŋjan kionjetâ mâtâp tâpikgum hioŋjakmaihât galemahom heŋgeŋgum mannomai. Yawu otmâ lok yawuya betyongonomai. ¹⁹ Yâhâ angoân den pat âlepje ekyongonjetâ nângâwi yapâek yeŋe biwiyeŋje galemahom den ya tâj tâjâk lâum gawi yakât sâm han tuhuŋjetâ nângâm heroŋe otban. Yeŋe yawuâk torokatmâ manjetâ den topŋe topŋe ekyongonjetâ nângâjetâ Kiristohât den orop ki lâuakbuap ya pilânomai. Yâhâ yâkât den orop lâuakbuap yamâ nângâm biwiyeŋjan katmâ mannomai. ²⁰ Yawu otmâ Anitâŋe yeŋgât biwi nângân nângânyenje mem konohân tuhumu hikuakmâ konohâk otmu ki hioŋjaknomai. Yanâmâ yâkje mâmâŋe otyiŋgimu biwiyeŋje galemahom lok nombotŋaje Satangât tem lâuwaŋgim Kiristohât den pat kelaŋgatmai yamâ wavyekŋetâ arinomai.

Yâhâ Kudânenje Yesu tihitnenje otmapne biwi nângân nângânyenje mem konohân tuhumu kepeiakmâ manjetgât Anitâ ultiguman.

²¹ Timoteo orowâk manmâ âi tânahomait yâkje nângâyiŋgiap. Otmu bukulipne, Lukio, Yason, Sosipata yâkje yawuâk nângâyiŋgiai.

²² Otmu nâmâ kutne Tetio, Paulone den yu eknohomu kulemgum katyiŋgian. Nâŋe yawuâk nângâyiŋgian.

²³ Otmu, lok âlâ, kutŋe Gaio, yâkât emelan yâhâ menduhuakmâ Kiristo yet Anitâ mepaeyelekmain. Yâkje nângâyiŋgiap. Otmu lok âlâ kutŋe Erasto yâhâmâ kapi ambolipŋaje takesi katmai ya galemgumap, yâkje yawuâk nângâyiŋgiap. Otmu miti lok âlâ, kutŋe Kuato,

yâkñe yazuâk nângâyinjap. ²⁴ Kudânenje Yesu tihitnenje otmapñe yen kerek biwi nângân nângânyenje mem konohân tuhumu kepeiakmâ mannomai. Ya bonjanâk.

Den bâiñe ekyongop.

²⁵⁻²⁷ Bukulipne, den yu bâiñe sâmune pesuk sâek. Emelâk embâñan Yesu Kiristohât den yukât topñe amokñan talop. Yakât otmâ lohimbi kingitñe orowâkñe yeje nângân nângân watmâ yakât topñe pâpguminiwi. Yawu gârâmâ Anitâhât poropetelipñanjeâmâ yakât topñe nângâm hengeñgum emet inâñjan den kulemguwi yu Yesu Kristoñe nen aposololipñe kâsikum ningiminiop. Yawu gârâmâ lohimbi hânjan kulemjan manmâ araiñe den yu nângâm Kiristohâlen biwiyeñanje kepeim Anitâhât tem lâuwañgim manjetgât nen gurâ ikiñe sâtgât den kâsikum yiñgim mansain. Yâhâ Kiristohât den kâsikum yiñgian yu nângâm biwiyeñjan katmâ mannomai yanâmâ Anitâñe mâmâñe otyiñgimu yâkâlen biwiyeñanje tinâk kepeim ki lohotñe otnomai.

Otmu Anitâ nângân nângâñje yahat yahatñe yâkñe iknjahâk nanje Yesu Kristo hângângumu ge kawenennjan kinmâ muop. Mumuñambâ yahatmâ himbimân âwurem yâhâmu âwâñhâit tawot. Yawu nângâm nenjeâmâ Anitâ Awoñnenje sâm heronje otbañgim mepaem manbisâin. Ya bonjanâk.

Nâ bukuyenje,
Paulo

Yeshuât Den Pat Âlepñe
The New Testament in the Selepet Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Selepet long Niugini
copyright © 1986 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Selepet

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 22 Nov 2019

995083d2-705e-5a60-af47-1e36806cccbc